

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra profesní přípravy

Typologie agresorů v sebeobraně

Bakalářská práce

Typology of aggressors in self-defence

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

pplk. Ing. Aleš Blahut

AUTOR PRÁCE

Viktorie Gailová

PRAHA

2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že tato práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně včetně mnou vypracovaných grafů. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Kladně, dne 25. 02. 2023

Viktorie Gailová

Poděkování

Mé poděkování patří především vedoucímu práce, panu pplk. Ing. Alešovi Blahutovi, za jeho trpělivost, psychickou podporu a cenné připomínky.

Anotace

Práce se věnuje typologii agresorů v sebeobraně, tedy v případech, kdy jsme schopni rozeznat nebezpečnou situaci, která nám hrozí od jiné osoby, a máme možnost se jí bránit. Cílem je přiblížit podstatu agrese, co vlastně vede jedince k agresivnímu chování a zda je možné agresory nějakým způsobem určit a rozeznat. Právě tyto poznatky totiž pomohou k lepšímu zhodnocení situace a zvyšují šanci z takové situace bezpečně uniknout. Nejprve zde budou rozebrány definice týkající se tématu a následně se práce bude zabývat projevy a příčinami agrese. Součástí práce bude i dotazníkové šetření, které poskytne osobní zkušenosti různých osob na setkání s agresory a rozhovor s bývalým příslušníkem Policie České Republiky.

Klíčová slova

Agrese, Agresivita, Agresoři, Násilí, Sebeobrana, Násilné trestné činy

Annotation

The work discusses the typology of aggressors in self-defense, i.e. in cases where we are able to recognize a dangerous situation that threatens us from another person, and we have the opportunity to defend ourselves against it. The goal is to explain the essence of aggression, what actually leads individuals to aggressive behavior and whether it is possible to identify and recognize aggressors in some way. It is precisely this knowledge that will help to better assess the situation and increase the chance of safely escaping from such a situation. The work will also include an interview with a former member of the Police of the Czech Republic and a questionnaire survey that will provide the personal experiences of various people in encounters with aggressors.

Keywords

Aggression, Aggressiveness, Aggressors, Violence, Self-defence, Violent crimes

Obsah

Čestné prohlášení.....	2
Poděkování.....	3
Anotace	4
Klíčová slova.....	4
Annotation	4
Keywords.....	4
Úvod	7
I. Teoretická část.....	8
1. Pojmy agrese a agresivita	8
1.1 Agresivita.....	8
1.2 Agrese	8
1.2.1 Teorie agrese	9
1.2.2 Kriminální agrese	11
1.2.3 Psychologie kriminálního jednání	12
1.2.4 Druhy agrese.....	13
1.3 Pojmy související s agresí.....	14
2. Projevy agresivního chování.....	16
3. Příčiny agresivity	17
3.1 Faktory podporující agresivitu	18
3.2 Vliv médií	18
4. Šikana	20
4.1 Stádia šikany	20
5. Domácí násilí.....	22
5.1 Znaky domácího násilí	22
5.2 Druhy domácího násilí	22
5.3 Agresoři	24
5.4 Oběti domácího násilí	26
6. Zvládnání agrese.....	27
II. Praktická část.....	30
7. Dotazníkové šetření	31

7.1	Souhrnné výsledky dotazníkového šetření	47
8.	Bližší specifikace agresorů	48
9.	Rozhovor s bývalým příslušníkem PČR.....	51
9.1	Závěrečné zhodnocení rozhovoru	53
	Závěr	54
	Seznam použité literatury.....	55
	Elektronické zdroje.....	56
	Seznam grafů a tabulek	57

Úvod

Agrese. Jeden z nejčastějších námětů filmů, knih a her. Máme ji na očích v podstatě neustále a stala se pro nás něčím, co v jisté míře tolerujeme – někdo se rád zasměje filmům s Budem Spencerem a Terencem Hillem. Někdo si rád zahraje hru, kde protivníka rozstřílí jako cedník. A někdo si rád přečte knihu o sériovém vrahovi, který zanechává oběti vystavené jako trofeje svého triumfu. To je v pořádku.

Ale agrese je i skutečná. A také ji máme neustále na očích, zamyslete se, kolikrát čtete články v novinách o různých přepadeních, rvačkách, vraždách a únosech? Kolikrát jste se svědkem či dokonce obětí stali vy sami? I přes to, že je agrese něco, s čím se setkáváme v různých podobách denně, hrozně málo osob se zajímá o výsledky psychologických a sociologických výzkumů na toto téma. A ještě méně osob tyto výsledky realizuje v praxi.

Ve filmech či skutečných rozhovorech slyšíme frázi: „Už od mala ubližoval zvířátkům, měli jsme tušit, co z něj vyrostete.“ Ale je skutečně toto indikátorem, že se z této osoby stane v dospělosti násilník? Co všechno nás může ovlivnit a je možné se proti tomu bránit?

Agresi je důležité pochopit, znát její podstatu. Její potlačení či bagatelizování k ničemu nepovede, maximálně pak vyústí v ještě horší podobě. Proto je nutné o tomto tématu otevřeně mluvit, neboť agresivita je přirozenou součástí každého z nás. A pokud něčemu rozumíme, pouze potom jsme schopni s tím rozumně pracovat. Jak prohlásil jistý americký kriminolog – nejpodezřelejší jsou ti lidé, kteří nikdy nemysleli na to nikoho zabít, neboť tváří v tvář příslušnému prudkému destruktivnímu impulzu nebyli připraveni a tím spíše mu podlehli.¹

Jak to tedy s tou agresí ve skutečnosti je?

Práce je vypracována deskriptivně analytickým charakterem, což znamená, že předměty zkoumání – tedy agrese a agresori - budou nejprve popsány a následně analýzou informací získaných v průběhu vypracovávání budou zjištěna reálná data týkající se tématu. Cílem práce je shrnutí podstaty agrese a poukázání na významné rysy agresorů.

¹ PONĚŠICKÝ, Jan. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: TRITON, 2005, s. 18. ISBN 80-7254-593-0.

I. Teoretická část

1. Pojmy agrese a agresivita

Nejprve, než se pustíme k bližším specifikacím ohledně toho, jak agresivita vzniká a jak se projevuje, je vhodné si rozebrat, co přesně pojmy agrese a agresivita znamenají a jaký je mezi nimi rozdíl, neboť i přes jisté odlišnosti jsou tyto dva pojmy často zaměňovány.

1.1 Agresivita

Agresivitou rozumíme vnitřní pohotovost k útočnému jednání. Jde o určitý sklon (tendenci) jednat útočně na základě různých podnětů – jako je třeba strach, frustrace apod. Je to vrozená vlastnost všech živočichů a napomáhá k přežití. Jako charakteristický rys osobnosti je relativně trvalá a těžko se mění.

Rozlišuje se na agresivitu konstruktivní a destruktivní. Ta konstruktivní je velmi důležitá pro vývoj jedince, neboť napomáhá sebeuvědomování, má tedy významnou roli v procesu individualizace. Podmínkou, kterou musí konstruktivní agresivita splňovat, je, že nesmí ničit či poškozovat druhé, protože to je cílem agresivity destruktivní. V tomto případě signalizuje záporný vztah k sobě samému a k druhým a v případě, že je velmi výrazná, už je v psychologii považována za poruchu osobnosti.²

1.2 Agrese

Agrese zahrnuje velmi širokou škálu různých jevů, neboť má mnoho forem, ve kterých se může vyskytovat. Zjednodušeně ale označuje způsob chování, které vědomě a úmyslně poškozuje, ubližuje či omezuje svobodu jiné osoby či věci.

Dělí se na agresi instrumentální (záměrem je dosažení určitého cíle) a emocionální (vzniká jako důsledek vypjaté emocionální situace). Podle dalších hledisek ji můžeme rozdělit na agresi myšlenkovou, verbální, fyzickou, zadržovanou či přesunutou a podle zaměřenosti na subjekt či objekt.

² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 175. ISBN 978-80-7380-581-4.

1.2.1 Teorie agrese

Teorie agrese se snaží objasňovat hlavně zdroje agresivního jednání, tedy proč a za jakých okolností se jedinec chová agresivně. Existuje mnoho teoretických koncepcí, přičemž se liší jejich východisky a hledisky. Z tohoto důvodu žádná z koncepcí nenabízí ucelený univerzální přehled, ale spíše se navzájem doplňují.

Psychoanalytická teorie agrese

V této teorii přestává být agresivita obecně chápanou dispozicí, ale stává se pudem. Freud hovořil o dvou základních pudových tendencích – *libido* (pud slasti) a *destrudo* (pud agrese). Pudy jsou vnitřními pohnutkami jednání, a proto tyto tendence dynamizují chování a prožívání. Pokud je člověk agresivní, znamená to, že má vystupňovaný pud agrese a jedná agresivně ve většině situací. Lze u něj očekávat, že se agresivní chování bude neustále opakovat, neboť mu to přináší jisté uspokojení a uvolnění.

Psychoanalýza původně vznikla studiem psychopatologických jevů, jako je hysterie a další druhy neuróz. A i přes to, že se potýká s kritikou a odporem, stále je přínosem. Umožňuje pochopit a zrekonstruovat motivaci kriminálních činů s výraznou a nápadnou scénou deliktu, a proto jsou některá psychoanalytická schémata využívána při psychologickém profilování. Může se tedy uplatnit v případech, kdy je proběhlá agrese málo psychologicky srozumitelná, není jistý účel agrese a na místě činu je patrný specifický psychologický rukopis pachatele.³

Dnes se psychologie spíše přiklání k názoru, že agrese je naučitelná – o čemž svědčí i mnoho experimentů, nelze však vyloučit, že ve vyhraněných případech se jedná o vrozenou predispozici. Výskyt případů, kdy má jedinec natolik vystupňovanou agresivitu, že svědčí o její vrozené konstituční podmíněnosti, je velmi omezený a jedná se spíše o extrém od normálu.

Teorie frustrace

Frustrace se dá charakterizovat jako situace a současně její psychologické prožívání, kdy je v důsledku různých příčin znemožněno uspokojovat potřebu jedince. Na cestě k uspokojení stojí určité překážky, které oddalují, ba dokonce znemožňují splnění onoho cíle.

³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 176. ISBN 978-80-7380-581-4.

V souvislosti s frustrací se lze setkat ještě s dalším pojmem – deprivace. Deprivací se rozumí frustrující situace, kdy se nedostává podnětů nutných pro uspokojení potřeby.

Podle této teorie je agrese naprosto přirozenou reakcí na frustraci. V případě, že není možné agresi zaměřit přímo na příčinu frustrace, agrese se přesouvá na vhodný dostupný terč. Agresivita není chápána jako biologicky podmíněná vnitřní dispozice, ale vzniká a utváří se v procesech učení – díky tomu ji lze, je-li vystavena korektním vlivům, upravit do akceptovatelné podoby. Na základě toho můžeme říci, že ne vždy a ne u každého jedince vede frustrace k agresivním projevům, reakce na frustraci je velmi individuální.

Další reakcí na frustraci může být například útěk, kdy místo konfrontace onoho činitele frustrace danou situaci opustíme (v případě problémů v zaměstnání jedinec nebude útočit na nadřízeného, nýbrž své zaměstnání změní).

Teorie frustrace byla nucena vzít veškeré tyto poznatky v úvahu. Agrese může být nahrazena jinou odezvou na frustraci a ne všechno agresivní jednání je způsobeno frustrací. V případě, že motivací není shledána frustrace, je potřeba zaměřit se na jiné výkladové modely.⁴

Lernteoretická koncepce

Tato koncepce vychází z behaviorismu a uplatňuje předpoklad o absolutním vlivu prostředí na problematiku agrese. Vzorce chování jsou osvojovány v průběhu socializace, tedy že veškeré chování je naučené. V případě agresivního chování to znamená, že jedinec se nestal agresivním proto, že by měl vnitřně zakódované puzení ubližovat, nýbrž proto, že si v procesech učení osvojil agresivní vystupování.

K pochopení motivace agresivních jedinců je potřeba podrobný rozbor vlivů sociálního prostředí, které ovlivnily vývoj osobnosti jedince. Přijímané a napodobované chování, které se při řešení různých situací a problémů osvědčí, se stávají fixovanou strategií. Pokud zde vezmeme v potaz výše rozebranou frustraci, ta není postačující podmínkou pro vzbuzení agrese, neboť i v tomto případě člověk jedná na základě naučených vzorců chování – a mezitím co někteří jedinci se uchýlí k agresi, jiní rezignují či najdou jiný způsob úniku, například alkohol.

Problematickou částí této koncepce je, že nevysvětluje, proč se ve stejném prostředí někteří jedinci kriminalizují, mezitím co si jiní agresivní vzorce neosvojí v míře, která dosáhne kriminální úrovně. Také nelze přehlédnout, že se

⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 178. ISBN 978-80-7380-581-4.

s agresivními projevy můžeme setkat i u jedinců, u nichž nenalezneme předpokládané vlivy prostředí k posilování agrese v procesu učení. I přes to je ale tato koncepce významným přínosem v pokusu o pochopení problematiky.

Kognitivní teorie agrese

Tato teorie se zabývá osobami se zvýšeným sklonem k agresivitě, všímá si prvků, které vedou k agresivnímu chování, jako je záměr, plán a rozhodnutí. Agresoři se vyznačují typickými zvláštnostmi, běžné situace vnímají jako ohrožující, své chování bagatelizují a vinu svádí na oběť.

Příkladem konkrétní koncepce je například hostilní atribuční chyba, kdy má jedinec tendenci neustále přepisovat druhým nepřátelské úmysly, a proto je vlastně neustále vyladěn na konfrontaci. Dalším příkladem jsou internalisté a externalisté. Internalisté jsou osoby, které věří, že mohou aktivně utvářet svůj život a mají veškeré situace ve svých rukách. U internalistů se můžeme převážně setkat s agresí instrumentální, protože je to jedna z možností, jak se prosazovat okolnímu světu a jak odstraňovat překážky na své cestě k cíli. Externalisté pro změnu přijímají to, co je potkává a možnosti na změnu svých podmínek vnímají jako mizivé. U takových jedinců je mnohem větší pravděpodobnost emocionální agrese, jakožto reakce na opakované a postupem času pravděpodobně i nesnesitelné provokace.⁵

1.2.2 Kriminální agrese

Ne každá agrese musí mít kriminální podobu, do takzvané kriminální agrese, kterou postihuje zákon, spadá pouze malá část. O kriminální agresi se jedná v případě, že svým obsahem útočí na zájmy, které jsou chráněné právním systémem.

V psychologickém rozboru se setkáváme s několika hledisky, podle kterých se činy kriminální agrese posuzují, zde uvedu pouze malý výčet několika příkladů, který poslouží jako ilustrativní ukázka.

Podle promyšlenosti a připravenosti se rozlišuje na kriminální agresi reaktivní, neplánovanou a bez přípravy a kriminální agresi promyšlenou, připravovanou a programovou. S tím také souvisí sledování cíle, kterého má být prostřednictvím agrese dosaženo.

⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 180 - 182. ISBN 978-80-7380-581-4.

Podle zaměření je rozdělena na heteroagresi, tedy proti druhým osobám, živým tvorům a věcem a autoagresi, která je směřována agresorem na vlastní osobu v podobě sebepoškození.

Emocionální doprovod se uplatňuje dvěma způsoby – jako takzvané afektivní zaměření (tedy obsah a kvalita citového prožívání doprovázející kriminální čin, v případě ofenzivní agrese je prožitkem zlost, u defenzivní je to strach) a jako registrování prostého faktu přítomnosti či absence afektivního doprovodu (existují případy, kdy agresor zůstal zcela lhostejný – v tomto případě hovoříme o chladné agresi, ve druhém případě je agrese afektivní, kdy agresor prožívá silné citové hnutí).

Moment brutality poukazuje na relativní přiměřenost kriminální agrese, přičemž tato přiměřenost se projevuje ve způsobu spáchání násilného trestného činu. Brutalitou se rozumí nepřiměřená agrese, v brutálním jednání nejde o to, jaký trestný čin byl spáchán, ale jakým způsobem byl spáchán. Způsoby brutálního provedení většinou svědčí o jedinci s narušenou strukturou a dynamikou osobnosti.⁶

1.2.3 Psychologie kriminálního jednání

V této kapitole budou zjednodušeně shrnuty zdroje kriminálního jednání, které jsou zakotveny v osobnosti pachatele.

Důsledek impulzivního životního stylu

Dítě, které má jisté predispozice a vyrůstá v prostředí, kde se mu nedostává dostatku náklonnosti a pozornosti, si neosvojí tradiční občanské hodnoty ani návyky sebekontroly, neboť rodiče či jiní příbuzní nejsou nejlepšími výchovnými vzory. Tyto rodiny jsou většinou příliš velké, nebo nějakým způsobem rozpadlé, mají nízkou vzdělanostní úroveň, případně jsou sociálně slabé. Výsledkem těchto okolností může být impulzivní jedinec.

Tento jedinec nemá žádné zábrany, uspokojování jeho vlastních potřeb je pro něj prioritou a proto postupuje bezohledně, ba dokonce agresivně, je-li to nutné. Odmítá autority a v období puberty a dospívání se dostává do různých konfliktních situací. Vzhledem k tomu, že se tyto situace opakují, nelze hovořit o mladistvé nerozvážnosti a jedinec velmi brzy končí u soudu. V případě, že skončí ve věznici, místo poučení se tam spíše seznámí s mistry v oboru a po propuštění se pro něj kriminální jednání stává řemeslem.

⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 188. ISBN 978-80-7380-581-4.

Instrumentální jednání

Kriminálního jednání se samozřejmě mohou dopustit i jedinci s přiměřenou, či dokonce velmi přísnou výchovou. Tito jedinci znají patřičné normy společnosti a nemají nedostatek sebeovládání. To, že osoba zná společenské normy, ještě totiž neznamena, že se jimi bude řídit. Pachatelé instrumentální kriminality mohou být osoby s dobrým sociálním postavením, vzdělaní a pocházející z dobrého rodinného prostředí.

Instrumentální chování je účelové, slouží k dosažení vytyčeného cíle, který je pro člověka z nějakého důvodu velmi důležitý. Pokud jej nemůže dosáhnout poctivým způsobem, může se stát, že jej bude chtít dosáhnout způsobem násilným a nečestným. Čím více je cíl důležitý, tím je pravděpodobnější, že ho bude dosaženo kriminálním jednáním.

Důsledek přizpůsobení se skupině

Jednání vyplývá ze sociálního tlaku skupiny a je podněcováno strachem jedince z nepříjemných následků v případě, že by nebyl ochotný souhlasit. Nemusí být ale součástí pouze kriminálně činných organizací a skupin, ale můžeme se s ním setkat i například v různých firmách a podnicích. Zaměstnanec je pod pohrůžkou ztráty zaměstnání donucen vykonávat činnosti, které mu jsou proti srsti, a dobrovolně by je nevykonával a podobně.

Důsledek neadekvátních strategií při zvládnání stresu

Je možné, že nastane situace, kdy jedinec prochází nějakou stresovou situací, kterou neví, jak má zvládnout, neboť se to v jeho předchozím vývoji nenaučil. Tyto situace jsou nejčastěji v oblasti mezilidských vztahů a jednání s druhými lidmi, a pokud se někdy během svého života setkal s agresivními vzory, narůstá riziko, že problémovou stresovou situaci bude řešit kriminální strategií.⁷

1.2.4 Druhy agrese

V této podkapitole budou uvedeny dvě teorie, které blíže specifikují, s jakými druhy agrese se můžeme setkat.

⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 190. ISBN 978-80-7380-581-4.

Přehled druhů agrese podle K. Wildgrubea (1992)

Zlostná agrese se dělí na vyjádření nevole a odplatu. Oba způsoby jsou reaktivní, přičemž vyjádření nevole je méně cílově zaměřené. Odplata je agresivní, motivována záští a nenávisí a přináší jisté sebeuspokojení.

Obranná agrese a agrese dosažení jsou projevy agrese instrumentální. Obranná agrese je reaktivní, slouží k odvrácení škod. Agrese dosažení (nebo také vítězství) napomáhá aktivně k prosazení zisku úcty, uznání a pozornosti.

Spontánní agrese přináší slast z boje a v jisté míře sadismus. Jedinci přivodění bolesti způsobuje emocionální uspokojení.⁸

Druhy agrese podle I. Čermáka (1999)

Způsoby a formy agrese se mezi sebou mohou různými způsoby prolínat. Ivo Čermák vytvořil typologii o osmi druzích kombinací tří dvojic – aktivní a pasivní, přímá a nepřímá a fyzická a verbální.

Těmito druhy jsou: fyzická aktivní přímá (rvačka), fyzická aktivní nepřímá (nájemný vrah), fyzická pasivní přímá (bránění někomu dosažení cíle), fyzická pasivní nepřímá (odmítání splnění nějakých požadavků), verbální aktivní přímá (slovní urážky), verbální aktivní nepřímá (pomluvy), verbální pasivní přímá (odmítání s někým mluvit) a verbální pasivní nepřímá (odmítnutí zastat se někoho kdo je urážen).⁹

1.3 Pojmy související s agresí

V této podkapitole bude vypsáno pár termínů, které s agresí úzce souvisí a je důležité je znát a případně vědět, v čem ona souvislost spočívá.

Hněv

Jedná se o emocionální stav, který se skládá z pocitů napětí, rušení, iritace, či vzteku.¹⁰ Hněv obvykle předchází agresivnímu chování a označujeme jím nejen aktuální emoční stav, ale i negativní postoj k určité situaci. Může být ale také

⁸ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996, s. 204. ISBN 80-200-0592-7.

⁹ ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999, s. 11. ISBN 80-902614-1-8.

¹⁰ ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6

symptodem, že je nějaká situace v rozporu s naším očekáváním, lze jej tedy chápat jako varovný signál problému, který by měl být vyřešen. Hněv jde tedy i brát jako pozitivní stav, který je pro nás prospěšný. Nahromaděný hněv však vede k reakci, která má destruktivní charakter.

Frustrace

Jde o vnitřní stav organismu, který vzniká, je-li nějaká důležitá potřeba sice vzbuzena, ale nedochází k jejímu uspokojení. Frustrace je zpravidla podkladem agrese, bývá vedena proti překážce, která uspokojení potřeby brání, nebo se obrací vůči jiným objektům.¹¹ Míra frustrační tolerance, tedy míra odolnosti k zátěžovým situacím, závisí na aktuálním stavu, zkušenostech a vrozených dispozicích.

Násilí

Násilím se rozumí takové chování, které působí či má potenciál způsobit strádání, bolest, újmu, psychické nebo fyzické poškození, ba dokonce smrt. Je nezbytné od sebe násilí a agrese oddělit, neboť agrese představuje motivační zdroj násilí, kdežto násilí je jedním z projevů agrese.¹²

Hostilita

Je to označení pro negativní postoj k okolí, nepřátelství nebo tendence ubližovat jedinci a více lidem. Agrese je neadekvátní technikou pro dosahování individuálních cílů, hostilita je cílem.¹³

Asertivita

Pod tímto pojmem se skrývá přijatelná, socializovaná forma agrese, která respektuje normy chování. Asertivita je sebeprosazování, které je ale provedeno slušným a ohleduplným způsobem.¹⁴

¹¹ EDELSBERGER, Ludvík a kol. *Defektologický slovník* (Sovák, M.). 3. vyd. H+H Vyšehradská, s. r. o, 2007. ISBN 80-86022-76-5.

¹² ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999, s. 11. ISBN 80-902614-1-8.

¹³ ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 261. ISBN 80-85931-48-6.

¹⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia 1997, s. 13. ISBN 80-200-0625-7.

2. Projevy agresivního chování

Agrese je definována jakožto útočné chování a její projevy se liší podle záměru, kterého chce být dosaženo, či podle podnětu, na základě kterého byla agrese reakcí.

Pokusy byly prováděny na zvířatech, ale pro pochopení lidských projevů jsou i přes to užitečné. K. E. Moyer vytvořil sedm projevů agresivního chování u zvířat – jednalo se o agresi predátorskou (vzniklou přítomností kořisti), agresi vyvolanou strachem (kdy má tvor tendenci uniknout, ale nemá k tomu možnost), agresi z podrážděnosti (je spojena s afektem vzteku, vyvolána iritujícím objektem), rivalitní agresi (mezi samci), agresi jakožto ochranu teritoria (při vniknutí vetřelce do životního prostoru), mateřskou (v případě ohrožení mláďete) a instrumentální (vyhlídka na úspěch).¹⁵

Především u zvířat, ale i u lidí jde pozorovat agresi mezidruhovou a vnitrodruhovou. Zvířata se chovají jinak, hlídají-li si teritorium a loví-li kořist.

Člověk ale na rozdíl od zvířat může disponovat ještě dalšími formami agrese. Ideologická agrese se definuje jako skupinová forma agrese, kdy proti sobě bojují dvě a více skupin, přičemž se snaží prosadit přesvědčení či poslání své skupiny. Přesunutá agrese se vyskytuje například v domácím násilí, kdy si agresor může vybíjet svoji neschopnost na svých dětech. Agrese podmíněná psychoaktivními látkami se objevuje u uživatelů alkoholu a drog, kvůli kterým má jedinec zamřazený úsudek. Psychopatologická agrese je způsobena psychickými onemocněními.

Mimo výše zmíněných podoby agrese tedy mohou být následující: altruistická (sloužící k ochraně druhých), anticipující (k hájení vlastního teritoria), brachiální (násilí vedené na tělo oběti), dravčí (k ulovení kořisti), indukovaná (vyvolaná), institucionální (násilné činy k vykonání v rámci „lidské práce“), mateřská (při ohrožení mláďat), přesunutá (proti objektu, který není podnětem), samčí (mezi samci téhož druhu), skupinová (podpora ke zvýšení síly určité jednoty), zástupná (uvolnění agrese, například do boxovacího pytle).¹⁶

¹⁵ NEKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996, s. 207. ISBN 80-200-0592-7.

¹⁶ HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. Praha: Budka, 1993, s. 11. ISBN 80-901549-0-5.

3. Příčiny agresivity

Agresivita se obecně projevuje častěji u mužů než u žen, což je dáno biologicky. Muži jsou bojovnější a útočnější při dosahování svých cílů a záměrů. Samozřejmě se nejedná o žádný zavádějící faktor, neboť na agresivitu má vliv mnoho věcí, z nichž některé si v této kapitole přiblížíme, i přes to, že ve své podstatě byly zmíněny již v kapitolách předchozích. Tento výčet tedy bude sloužit spíše jako jednoduché shrnutí.

Příčinou agresivity může být úzkost, stres, nejistota či napětí. Z dlouhodobého pohledu jsou veškeré tyto negativní pocity nebezpečné jak z psychického, tak fyzického hlediska. Při akumulaci mohou vyvolat nechtěnou reakci a jedinec se proti tomu může bránit útokem.

Citová deprivace je závažným problémem, kdy si jedinec vyhledává náhradní citové uspokojení. V podstatě jde o mstu za nedostatek lásky či pozornosti na svém okolí.

Pokud v mladém věku dítěti prochází, že k dosažení svých cílů a přání může využívat agresivitu (dítě se v obchodním domě vzteká a kope kolem sebe, aby dostalo novou hračku, a novou hračku dostane), stane se to pro něj jakýmsi vzorcem, podle kterého bude fungovat. V podstatě to není ani jeho chyba, on je pouze zvyklý na nějaký standard, který mu rodiče schvalovali.

S tím úzce souvisí i takzvaná slepá výchova, kdy rodiče na chování svého dítěte nevidí nic špatného, jeho chování řešit nechtějí a nepřijímají za něj svoji zodpovědnost. Nejhorší situace je, když potomka k agresivnímu chování vyzývají a podporují ho v něm.

Agresivita zapříčiněná organickým poškozením mozku má dvě hlavní oblasti, limbický systém a kůru mozkovou. Limbický systém ovlivňuje kontrolu emocí a korové oblasti jsou spojeny se sociálním učením. Pokud je tato oblast poškozena, jedinec bývá impulzivnější, náladový a více dráždivý.

Vazba s biologickou matkou je jedna z nejdůležitějších věcí pro optimální vývoj dítěte a je podstatou základní jistoty. V případě, že má dítě tuto bazální jistotu neuspokojenou, narůstá v něm úzkost a útočnost. Pozornost matky si vynucuje křikem a vztekáním se. Děti, které měly pevnou vazbu s matkou, bývají radostnější a snadněji se dokáží poprat s životními překážkami. Děti s nejistou vazbou častěji reagují agresivně, za každou cenu na sebe upozorňují a mají problémy se soustředěním.¹⁷

¹⁷ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 82. ISBN 978-80-247-9760-1.

3.1 Faktory podporující agresivitu

Další faktory podporující agresivitu lze najít již v raném věku dítěte, u vlivu rodiny a okolí jedince.

Sklony k častějšímu agresivnímu chování můžeme pozorovat u dětí, jež jsou mužského pohlaví, mají slabší školní prospěch, snížené sebehodnocení, jsou emočně nezralí či jsou závislí na vrstevnických skupinách.

Vliv rodiny má velkou moc při formování osobnosti jedince. Větší agresivita se může vyskytovat u osob, v jejichž rodině se často vyskytovaly konflikty a rodina neměla nijak pevné vazby. Další faktory, které mohou rozhodovat, jsou: nízká vzdělanost, nestabilní podmínky a nižší ekonomická úroveň.

Velkou roli hraje i mimorodinné prostředí, tedy vrstevníci a okolí, v němž se jedinec vyskytuje. Může se jednat o situace, kdy vrstevníci jedince nepřijímají, nebo ho vedou k protispolečenskému, ba dokonce kriminálnímu jednání. Nebo že škola nezajišťuje dostatečný dohled nad chováním dětí.¹⁸

Zjednodušeně můžeme faktory shrnout do čtyř oblastí – situační, biologické, sociálního prostředí a osobní. Do oblasti situačních faktorů jde zahrnout například averzivní podněty, kdy vystavování těmto podnětům v člověku vzbuzuje chuť někoho praštit (s nadsázkou žvýkání žvýkačky s otevřenou pusou nebo mlaskání). Pro někoho je i velmi nepříjemné narušení osobní zóny. V oblasti biologické může agresivnímu chování napomoci dědičnost, alkohol, nízká hladina cukru v krvi a testosteron. Faktory sociálního prostředí jsou kultura, zvyky a normy, v jakých jedinec žije. Pod osobní faktory může být zařazena zvýšená aktivační úroveň nebo vnitřní naladění. Na aktivační úroveň má vliv cvičení, hluk nebo práce ve vysoké teplotě.¹⁹

3.2 Vliv médií

Agrese v médiích má velký vliv na lidi pozorující agresivní chování a většina odborníků má v tomto jednotný názor – prezentace násilí v médiích není neškodná. Mechanismy sociálního učení a efekty fascinace velmi dobře fungují u agresivně založených jedinců. Po zhlédnutí mnoha filmů s touto tematikou se násilí stává akceptovatelnější i v reálném světě.²⁰

¹⁸ ŘÍČAN, Pavel, D. KREJČÍŘOVÁ a kol. *Dětská klinická psychologie*. 4. přepracované vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 603 s. ISBN 80-247-1049-8.

¹⁹ Dokument: *Kde se rodí agrese* - iVysílání | Česká televize (ceskatelevize.cz)

²⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 184. ISBN 978-80-7380-581-4.

Existují podmínky, které, pokud se vyskytnou v médiích, s velkou pravděpodobností zvyšují agresivní tendence diváka. Těmito podmínkami jsou efektivita (kdy agrese slouží k dosahování cílů), normativnost (agrese je uváděna bez zprostředkování negativních dopadů na oběť), přiléhavost (agresor je prezentován tak, aby byl divákovi blízký a ten se do něj snadno vžil) a chytlavost (agrese je zobrazována ve chvíli emočního nabuzení).²¹

Dlouhodobé sledování agresivně jednajících herců může vést k přesunu podnětů a vzorů, či k desenzibilizaci. Desenzibilizaci lze popsat jakožto vymizení reakcí na podněty, které původně vyvolávaly silné reakce.

Na Kolumbijské univerzitě vznikla na toto téma jedna z nejrozsáhlejších studií. Autoři studie sledovali celkem sedm set sedm dětí v průběhu sedmnácti let. Téměř třicet procent dětí, které sledovaly televizi přes tři hodiny denně, se ve věku šestnácti až dvaceti dvou let dopustilo trestného činu. Výzkum potvrdil hypotézu, že sledování násilí v televizi přispívá k nárůstu agresivního chování a že agresivní jedinci dávají přednost pořadům, v nichž se násilí vyskytuje.²²

²¹ HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.

²² JOHNSON, J. G., Cohen, P., Smailes, E. M., Kasen, S., & Brook, J. S. (2002). *Television viewing and aggressive behavior during adolescence and adulthood*. [online]. [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: (PDF) Television Viewing and Aggressive Behavior During Adolescence and Adulthood (researchgate.net)

4. Šikana

Jedná se o specifický druh agrese, která se nejčastěji vyskytuje na školách či v pracovním prostředí (v tomto případě ji nazýváme *mobbing* – mezi zaměstnanci, či *bossing* – mezi nadřízeným a podřízeným). Definici školní agrese uvádí M. Kolář: „*Jeden či více spolužáků úmyslně a většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.*“²³

Jak je již zmíněno, chování má většinou opakující se charakter a oběť není schopna se dostatečně bránit. Pro šikanu je typická nerovnost mezi agresorem a obětí. Často k ní dochází v ústraní, v některých případech se ale jedná o postižení celé skupiny. U šikanování jde spíše o dokazování dominance a moci nad druhými.

4.1 Stádia šikany

M. Kolář rozlišuje několik vývojových stupňů šikany, a každé stádium vyžaduje jiný stupeň řešení. Prvním stupněm je zrod ostrakismu. Ve skupině se většinou najde nějaký člověk, který příliš nezapadá, je černou ovčí a není z nějakého důvodu příliš oblíbený. Členové skupiny ho odmítají a nechtějí ho pustit mezi sebe. V tomto stádiu většinou nedochází k fyzickým napadením, jde spíše o vyřazení oné osoby z kolektivu a to buď ignorací, či ponižujícími a urážejícími poznámkami. Oběť se v tomto případě agresivně brání, když ale agresor vidí, že oběť reaguje, jeho tlak se zvyšuje. Oběť po čase pozná, že odpor je marný, a tak se začne stahovat do sebe a na podněty agresora přestává reagovat.

Ostrakismus může přerůst do druhé fáze, kterou je fyzická agrese a přitvrzování manipulace, kdy je potřeba zvýšení tlaku k získání reakce oběti. Následující průběh záleží na postavení skupiny, pokud je skupina založena na pozitivních morálních hodnotách, další pokusy o šikanování neuspějí. Pokud skupina šikanování toleruje, objeví se násilí. Agresoři se svým způsobem stávají závislími na ubližování oběti.²⁴

Třetí stádium se popisuje jako klíčový moment a vytvoření jádra. Když nedojde k zastavení přitvrzujícímu se chování, vytvoří se skupinka agresorů, tedy jádro. Pokud se nenajde takzvaná pozitivní skupina, která se svým vlivem vyrovná skupině agresorů, mají tyraní volnou ruku a mohou nerušeně pokračovat. Silně ovládají celý kolektiv. V této fázi je již za vzniklou situaci celý kolektiv

²³ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

²⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 137. ISBN 978-80-247-9760-1.

zodpovědný, neboť oběti se nikdo nezastává a nikdo nenapomohl k zastavení šikany.

Vytváření norem je dalším stádiem. Veškeré normy agresorů jsou přijaty jako nepsaný zákon. Oběť má již tak zasaženou psychiku, že přijme svoji roli za normální a ubližování se nijak nebrání. U některých obětí se můžou objevit i psychické poruchy.

Poslední fází je takzvaná totalita neboli dokonalá šikana. Dochází k úplnému nastolení ideologie šikanování, kdy agresoři od oběti získávají úplně všechno a ztrácí i poslední zbytky zábran. Oběť již utrpení neunáší, místu, kde k šikaně dochází (škola, práce) se začne zcela vyhýbat, někdy následky končí dokonce sebevraždou.²⁵

²⁵ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001, 255 s. ISBN 80-7178-513-X.

5. Domácí násilí

Domácí násilí je velmi rozšířený problém, který si zaslouží rozebrat samostatně. Děje se většinou za zavřenými dveřmi mezi rodinnými příslušníky nebo v partnerském vztahu a je velmi těžké jej odhalit. České trestní právo nemá pojem domácího násilí jednoznačně definovaný, zabývá se obecně násilím mezi osobami žijícími ve společném obydlí, přičemž mezi nimi nemusí být příbuzenský či partnerský vztah, může jít i například o vztah mezi sousedy.

Ministerstvo vnitra definovalo domácí násilí následovně: „*Jedná se o dlouhodobé násilné chování v rodině, které zahrnuje jakékoli činy nebo opomenutí spáchaná v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu, svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují vývoj jeho osobnosti.*“²⁶

5.1 Znaky domácího násilí

Prvním znakem je opakování a dlouhodobost. I když není vhodné to říci, po jednom útoku jakéhokoli charakteru nelze tvrdit, že se jedná o domácí násilí, může to však být jeho počátkem. Eskalace je druhým znakem. Násilí se postupně stupňuje od útoků na lidskou důstojnost (urážky, ponižování) k fyzickým útokům (facky, bití), až po závažné trestné činy, které ohrožují zdraví a v horším případě i život. V domácím násilí musí být jasně rozdělené role na agresora a oběť. Klasické hádky a spory, kde je postavení stran vyrovnané či střídavé, se za domácí násilí nedá považovat. Posledním znakem je neveřejnost, tento typ násilí je většinou skrytý okolí.²⁷

5.2 Druhy domácího násilí

V této podkapitole bude shrnuto, jakými způsoby lze rozdělit formy domácího násilí. I když mohou být praktikovány samostatně, ve většině případů se spíše prolínají.

²⁶ MAGDALENIUM. *Definice pojmu domácí násilí* [online]. [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <http://www.magdalenium.cz/index.php?oid=643223>

²⁷ Policie České Republiky. *Domácí násilí* [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/domaci-nasili-644841.aspx>

Psychické násilí

Psychické násilí může být v jisté formě zákeřnější, než to fyzické. Je to z toho důvodu, že vydírání, ponižování či nátlak je hůře prokazatelné než modřiny a škrábance. Dalším problémem je špatná rozpoznatelnost, oběti může velmi dlouhou dobu trvat, než si vůbec uvědomí, v jaké situaci se nachází. O tomto druhu násilí se okolí nemá jak dozvědět, pokud se jedinec sám přímo nepřizná. Agresor většinou shazuje vinu na oběť, že si za jeho chování může sama, což vede ke zpochybňování vlastního úsudku a pochybám o sobě samém. Oběť se stává neschopna agresorovi postavit, neboť ona je přece ta slabší, k ničemu a podobně. Dlouhodobé psychické násilí může vést k depresím, úzkostné či posttraumatické stresové poruše.

Že se nějaká osoba potýká s psychickým násilím, může prozradit například rychlý úbytek na váze nebo v odlišném případě nárůst, který není způsobený nemocí, osoba je neklidná, zmatená, má potíže se spánkem, omezuje sociální kontakt. Jak již ale bylo zmíněno výše, oběť takového typu násilí je velmi obtížné identifikovat.

Fyzické násilí

Jedná se o nejrozšířenější formu agrese, ale ve své podstatě i nejlépe prokazatelnou. Dá se ale říci, že zkušený agresor již ví, jak nejlépe uhodit, aby došlo k co nejmenšímu poškození, proto se nedá spoléhat pouze na modřiny. Fyzické násilí se velmi dobře uplatňuje na slabších jedincích, a proto obětí často bývají ženy. Oběť se v tomto případě plně podřizuje násilníkovi, aby předešla jeho výbuchům agrese. Tomu je ale ve své podstatě jedno, co oběť udělala či neudělala, vždy si najde nějaký, byť minimální důvod, proč oběť poškodit.

Sexuální násilí

Tento typ násilí může mít mnoho podob od slovního obtěžování až po pohlavní styk proti něčí vůli. Velmi často se s ním dá setkat v partnerském vztahu, kdy agresor oběti manipuluje citovým vydíráním („Já myslel, že mě miluješ, kdybys mě skutečně milovala, tak...“), nebo vyhrožováním („Pokud se mnou nebudeš spát, tak se s tebou rozejdu.“). V obavách ze ztráty vztahu je oběť vystavována nepříjemnému nátlaku, kterému ve většině případů podlehne. Druhým případem je, když si agresor vezme to, co potřebuje, sám.

Sociální násilí a ekonomické zneužívání

Agresor oběť izoluje od jejích přátel a rodiny, neustále jí kontroluje telefon (veškeré příchozí a odchozí zprávy či hovory), schovává klíče od domu a omezuje ji při běžných činnostech. Ekonomické zneužívání je případ, kdy jeden z členů domácnosti kontroluje veškeré příjmy a výdaje a nedává možnost druhé osobě hospodařit se svými vydělanými penězi.

5.3 Agresoři

Domácí násilí se ve většině případů neděje veřejně, proto je velmi těžké většinu případů odhalit. I přes to lze ze získaných dat sestavit přehled, kdy a v jakých případech je jakým pohlavím domácí násilí pácháno.

Ženy dokáží být velmi násilné a kruté, obzvláště pak po psychické stránce, jakožto aktérky domácího násilí však nejsou tak často zmiňovány. Důvodem je neochota mužů přiznat, že jsou svoji ženou týráni. Je tedy možné, že muži jsou napadáni stejně často jako ženy, jen pro to není dostatek empirických důkazů, a proto jsou statistiky dost mírné, hovoří o dvou až pěti procentech případů.²⁸

Výzkumy opakovaně prokazují, že typickou násilnou osobou bývá muž. Dvanáct procent mužů je občasnými zneužívatelem a osm procent tvoří chronické domácí násilníky.²⁹

V odborné literatuře se můžeme setkat s pokusy o vytvoření typologie násilných jedinců. Veškeré typologie jsou ale pouze jakýmsi zjednodušením, neboť každá osoba je individuální a nelze vytvořit univerzální přehled.³⁰ Elbow vymezil čtyři základní typy násilníků.

Kontrolor

Kontrolorem je osoba, která lidi kolem sebe využívá pouze ke svému vlastnímu prospěchu. Ve vztahu partnera považuje za svůj majetek, kterým může dle své

²⁸ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011, s. 65. ISBN 978-80-7367-690-2.

²⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: domácí násilí, stalking, predikce násilí*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8.

³⁰ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011, s. 72. ISBN 978-80-7367-690-2.

libosti manipulovat. Násilí se projevuje tehdy, kdy agresor ztrácí moc nad svojí obětí, a tak musí přitvrdit. Agresor s obětí tedy zachází dle své libosti a využívá k tomu přesvědčování, vyhrožování i hrubou sílu. Nezávislost partnera je pro něj naprosto nepřijatelná.

Obránce

Tento typ míchá dohromady nenávist a lásku. Cítí se být silný v případě, že je na něm partner citově závislý a je na něj zcela odkázaný. Bojí se, že ho oběť kvůli jeho násilnému chování opustí, proto musí dokazovat, že je oběť naprosto neschopná, a tím sobě i poškozené osobě ospravedlňuje své jednání. Vztah je začarovaný kruh, kdy je obránce nějakým způsobem agresivní, ale v momentě, kdy si uvědomí, že druhou osobu může ztratit, nastává fáze udobřování a náklonnosti. Když se vše urovná a nehrozí, že by oběť odešla, může se začít opět projevovat agresorova pravá stránka. Pro jeho oběť je velmi těžké odejít, neboť si připomíná hezké chvíle nad těmi špatnými.

Validátor

Validátor pochybuje sám o sobě a hledá nějaký způsob, jak si dokázat svoji mužnost. Má na sebe vysoká očekávání, ale jeho sebeúcta se odráží na přijetí a potvrzení druhých. Osoba ohrožena domácím násilím je primárně ta, která mu jeho cenu dokazuje. V případě ztráty takové osoby by validátorovi byla jeho nízká hodnota dokázána, a proto se ztrátě snaží předejít všemi možnými dostupnými prostředky.

Inkorporátor

Tento jedinec nevidí oddělenost mezi sebou a ohroženou osobou. Je zoufalý, neboť nemůže sám sebe prožívat jakožto celistvou osobnost. Přivlastnění osoby mu dovoluje získat alespoň určitý stupeň sebeúcty. Zároveň je ale velmi ohrožen v případě ztráty oběti.

Další rozdělení

Lze ještě hovořit o dvou typech agresorů. Tím prvním je ten, jenž páchá násilí pouze doma. Tito jedinci jsou závislejší, méně často se dopouštějí sexuálního násilí a po agresivním výstupu často svého jednání litují. Druhým je agresor i mimo domov. Vyznačují se těžším násilím, jsou rigidnější ve svých názorech (chlap je ten silnější a žena musí poslouchat) a mají sklon k takzvanému intimnímu terorismu.

Můžou nastat případy, kdy se bude jedinec z různých pohnutek vydávat za oběť a bude to pouze způsob manipulace. Mezi skutečnou obětí a agresorem vydávajícím se za oběť existují jisté rozdíly, které ale nemusí být vždy nutně přítomny. Důležité je, jakým způsobem mohou pomoci odhalit dynamiku násilného vztahu.³¹

5.4 Oběti domácího násilí

Ohroženou osobou nemusí být pouze muž či žena v partnerském vztahu, i když se to děje nejčastěji. Intimní vztahy jsou totiž specifické z důvodu skvělé znalosti druhé osoby, jejich citlivých míst a slabých stránek. Soužití ve společné domácnosti poskytuje skvělý prostor k násilí bez kontroly zvenčí.

Přímými či nepřímými oběťmi domácího násilí mohou být děti. Pro dítě je násilí mezi rodiči těžkým traumatickým zážitkem. Jako oběti přímé se mohou setkat s tělesným a psychickým týráním, pohlavním zneužíváním a zanedbáváním. Děti jsou vůči násilí rodičů naprosto bezbranné. Důsledkem jsou poruchy chování, problémy ve škole, poruchy spánku, psychosomatické potíže a psychické poruchy. Negativní dopady se mohou projevit na přenesených vzorcích chování, kdy děti tyto problematické vzorce chování převzou od svých rodičů a naučí se považovat násilí za běžný způsob jednání.

Další potencionálně ohroženou skupinou mohou být senioři, i přes to, že představují skupinu odborníky a výzkumníky opomíjenou. Senioři mohou danou skutečnost skrývat, buď protože se za ni stydí, nebo trpí nějakou nemocí (stařecká demence), která jim neumožňuje násilí rozpoznat a oznámit. Také se mohou obávat zpochybňování jejich výpovědi. Násilníky nejčastěji bývají vlastní děti či vnoučata, a proto se senioři stydí i sami za sebe a kladou si otázku, kde ve výchově udělali chybu. Navíc na agresorovi bývají mnohdy závislí, neboť je to jediná osoba, která se o ně může postarat, bez toho aniž by museli do nějaké speciální instituce.

³¹ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011, s. 101. ISBN 978-80-7367-690-2.

6. Zvládání agrese

Překovávat vlastní agresivní tendence bývá mnohdy velmi obtížné, existují ale určité způsoby, jak se naučit reakce ovládat. V této kapitole bude uvedeno několik možností, o které se může jedinec opřít v případě, že má pocit, že svoji agresi nezvládá.

Programy na zvládání vzteku

S lidmi, kteří svoji agresi nedokážou ovládat, je velmi důležité pracovat. Hlavním důvodem je ochrana ohrožených osob. Nezdravé zvládání vzteku může vyústit ve dvou formách – potlačování vzteku vede k neočekávanému výbuchu emocí buďto ven, tedy do svého okolí, nebo dovnitř (ublížení sobě samému) a vybití vzteku vede k častému nadávání, bití a ponižování osob ve svém okolí.

Za záměrem ochrany jedinců, kteří jsou ohroženi, vznikly programy na zvládání vzteku, které nejčastěji využívají lidé z podnětu blízké osoby či instituce (krizové centrum, poradna) a vyhledávají je až v okamžiku, kdy je na ně vyvíjen tlak, nebo když začnou pociťovat následky svého chování.

Základními principy těchto programů je individuální a pozitivní přístup ke klientovi. Zavržení hodné je totiž jeho chování, nikoli on sám. Kromě respektování lidských práv původce násilí je třeba dodržovat i následující: násilí je nepřijatelné a musí být postihováno, původci násilí jsou vždy plně odpovědní za své chování a násilí lze zastavit pouze za podmínky, kdy politika, justice, sociální prostředí a společnost spolupracují. Benefitem je naplnění základního standardu pro práci s agresory, kvalifikované personální zajištění a mezioborová spolupráce.³²

Vesměs je cílem pomocí několika terapeutických sezeních naučit agresora poznat nezdravé způsoby zvládání vzteku, naučit se poznávat, přijímat a vyjadřovat své pocity správnou cestou, uvědomit si následky násilí a přijmout za ně zodpovědnost a naučit se zpochybňovat „spravedlivý“ vztek.

V České Republice běží několik programů – Persefona, Viola, Muži proti násilí, Narativní práce s agresí a mnoho dalších.

³² Persefona a Spondea. *Násilí pod kontrolou: jak motivovat ke zvládání agrese* [online]. Brno [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <http://www.persefona.cz/source/pdf/N%C3%81SIL%C3%8D%20POD%20KONTRLOU.pdf>

Skupinové terapie

Cílem skupinových terapií je naučit se zvládat konflikty se svými blízkými novým a nenásilným způsobem. Skupina pracuje na porozumění sobě samému a na rozvíjení empatie. Za pomoci terapeutů a ostatních členů je pro agresory jednodušší rozpoznat a přijmout vnitřní pocity. Skupinová atmosféra usnadňuje otevřené vyjádření obav, strachů a nejistot.³³

Transformace agrese

Agresi se může jedinec, pokud je ochotný, naučit zvládat i sám, jde jen o nalezení vhodného prostředku. Odborníci doporučují transformovat agresi do jiné podoby, kterou může být psaní, malování či zahradničení. Do obrazů a textů lze velmi dobře promítnout veškeré negativní emoce a tím je i ventilovat. Tvůrčí činnost je navíc skvělá forma relaxace a má uklidňující účinky, čímž pomůže ke snížení míry agresivity.

Podobné účinky může mít fyzická aktivita, pro uklidnění může být ideální jít si zaběhat nebo zajít do posilovny. Při cvičení navíc dochází k vylučování endorfinů, které napomáhají pocitům radosti.

Uspokojování potřeb je velmi důležité, neboť přispívá k emoční stabilitě. V případě, že je jedinec nevyspalý nebo hladový, může se hrozba nepřiměřených reakcí zvýšit. Doporučuje se vytvořit si a dodržovat pravidelný denní rytmus, který napomůže k předcházení frustrace a tedy i ke snížení tendence k agresivnímu chování.

Doporučuje se i naučit nějaké z mnoha druhů relaxačních cvičení. Tato cvičení pomáhají odbourat přílišné napětí, které by v určitých situacích mohlo podpořit agresivní reakce. Pravidelnost přispívá ke zvýšení pocitu klidu a pohody, díky kterému je následně snazší zachovat si v konfliktních situacích chladnou hlavu.

Pokud je ale agresivita nezvladatelná, určitě je nutné obrátit se na odborníka. Léčba agresivity je možná pouze v případě nalezení její příčiny. Na základě toho je nasazena léčba buď farmakoterapií (podávání léků) nebo psychoterapií, případně kombinací obou možností.³⁴

³³ Skupinová terapie. *Násilí ve vztazích* [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.nasilivevztazich.cz/terapie/skupinova-terapie/>

³⁴ Jak zvládat agresivitu. *Human* [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.human.cz/jak-zvladat-agresivitu/>

Přírodní léčba

Existují různé bylinky a směsi, které mají schopnost snižovat napětí v těle, uklidňovat a harmonizovat psychiku. Podávají se ve formě kapek či tinktur, ale slouží spíše jako pomocná berlička. Bylinky, které působí na psychiku, jsou například levandule, dobromysl a třezalka.

V srpnu roku dva tisíce devatenáct proběhl na univerzitě v Brazílii výzkum na spojení mezi užíváním CBD a agresivitou. Studie byla provedena na hlodavcích, kteří byli rozděleni do pěti skupin, přičemž čtyřem bylo aplikováno CBD (v různém množství) a pátá skupina sloužila jako kontrolní, bylo jí podáváno placebo. Pro simulaci agresivity byl využit model izolace, kdy byli hlodavci na deset dní vystaveni samotě a poté vhozeni mezi další hlodavce. Výsledkem bylo zjištění, že CBD napomáhá ke snížení míry agrese, lepší náladě a pomáhá například i ke zmírnění depresí.³⁵

³⁵ CBD pomáhá snižovat agresivitu. *Konopné lékárny* [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://konopne-lekarny.cz/2021/04/25/cbd-pomaha-snizovat-agresivitu/>

II. Praktická část

Pro praktickou část své bakalářské práce jsem se rozhodla pro dotazníkové šetření, kdy bylo respondentům podáno celkem dvacet dva otázek. První dvě otázky se zabývaly věkem a pohlavím. Ostatní otázky již byly směřovány k tématu agresorů a násilných trestných činů. Násilné trestné činy jsem zvolila, abych zhodnotila tu nejhorší možnou tvář agrese. Dotazník zodpovědělo celkem sto tři osob.

V tabulkách pod vyhodnoceným dotazníkem budou zpracovány odpovědi, kdy byli respondenti ochotni blíže agresora specifikovat (bohužel k tomuto kroku se uchýlilo minimum respondentů, i tak to stačilo k jistým závěrům). Tabulka bude rozdělena na následující: násilný trestný čin, věk, pohlaví, zda se jednalo o osobu blízkou či cizí a komentář ohledně vzhledu či zázemí agresora.

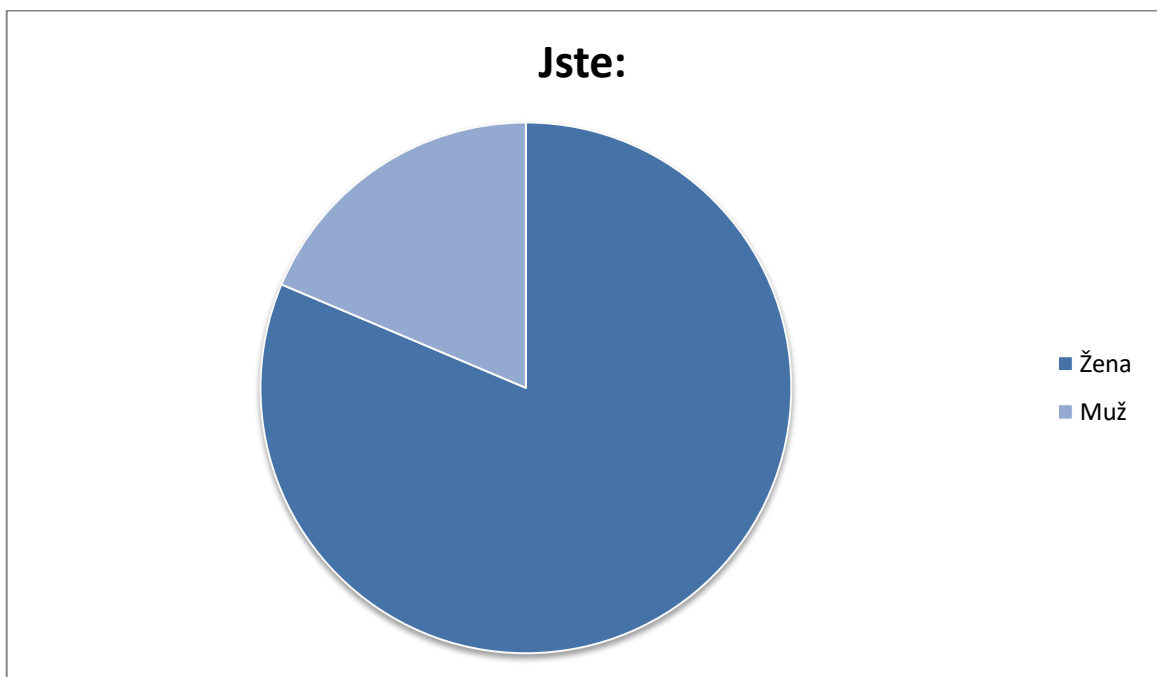
Také zde přiložím rozhovor s bývalým příslušníkem Policie České Republiky, ve kterém se budu zabývat podobnými otázkami jako v dotazníku s tím rozdílem, že odpovědi budou poskytnuty někým, kdo se s násilím potýkal téměř denně.

7. Dotazníkové šetření

Cílem dotazníkového šetření bylo zjištění, jaká je četnost násilných trestných činů, jejich forma a specifikace pachatelů, tedy agresorů. Tímto šetřením jsem chtěla zjistit odpovědi na následující otázky: Je opravdu násilí doménou převážně mužů? S násilím v jaké formě se respondenti nejčastěji setkali? Vyskytují se agresori častěji mezi osobami blízkými, nebo cizími? V jakém věkovém rozpětí se agresori pohybují častěji? A ta nejdůležitější otázka, lze agresora nějakým způsobem rozeznat?

1. Otázka – Jste muž nebo žena?

S ohledem na následující otázky v dotazníku jsem chtěla zjistit, zde se s násilím potýkají častěji muži, nebo ženy a případně s jakou formou násilí se rozdílná pohlaví setkávají. Očividně ženy byly svolnější k vyplnění dotazníku, neboť 81 % respondentů bylo ženského pohlaví.

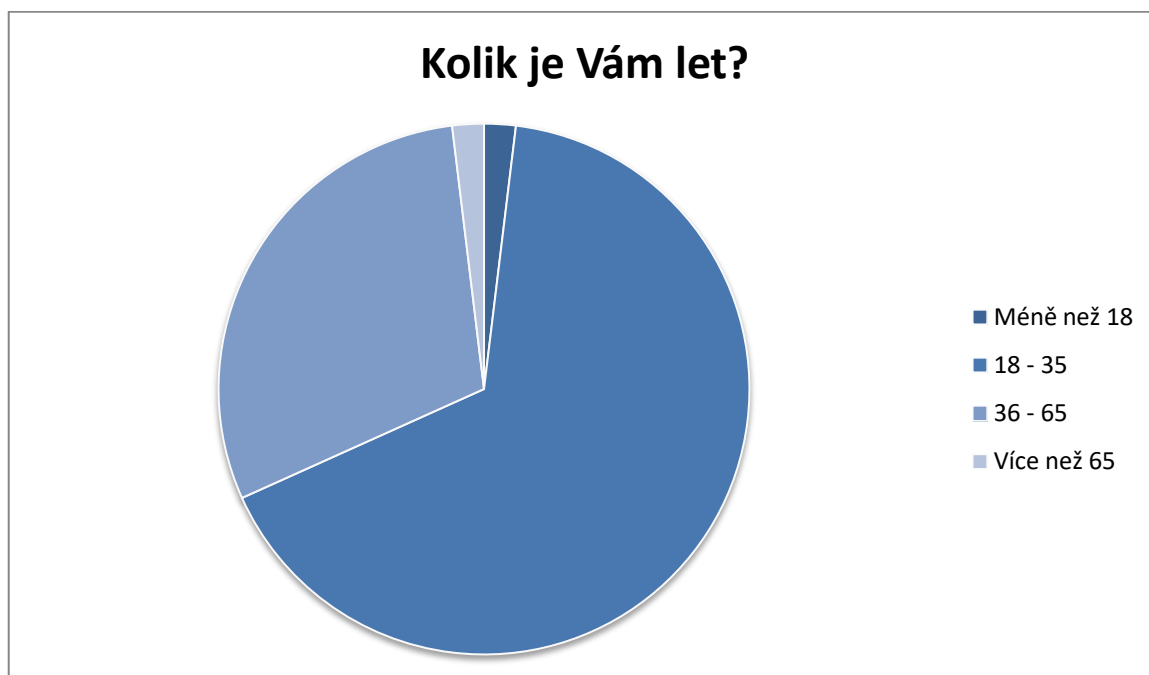
Graf č. 1

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

2. Otázka – Kolik je Vám let?

Odpovědi byly rozděleny do čtyř oblastí – méně než osmnáct, osmnáct až třicet pět, třicet šest až šedesát pět a více než šedesát pět. Otázka byla zvolena spíše ze zvědavosti a tyto oblasti jsem vybrala pro snadný přehled. Pod osmnáct a nad

šedesát pět byli pouze čtyři respondenti. Největší skupinou bylo věkové rozpětí osmnáct až třicet pět, což je logické, neboť dotazník se dostával do rukou primárně mým vrstevníkům.

Graf č. 2

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

3. Otázka – Byl/a jste někdy svědkem násilného trestného činu?

Nyní už se budeme pohybovat pouze v oblasti násilných trestných činů. Dotazník je rozdělen na dvě části, v první detailněji rozebírám svědky, v druhé oběti. Tento systém jsem zvolila, neboť jsem chtěla vědět, v jakých rolích se respondenti s násilím setkali, protože každá z rolí poskytuje jiný pohled na situaci a dokonce jiné výsledky.

Respondenti mohli zvolit jednu ze třech odpovědí – ne; ano, jednoho a ano, více než jednoho. Otázka je myšlena (a v dotazníku je to i takto vysvětleno) zda se jednalo o více násilných trestných činů, nikoli o jeden, který se opakoval. Na základě následujících odpovědí mohu říci, že většina osob otázku pochopila správně.

K odpovědím: více než polovina, celkem 57 %, nebyla nikdy svědkem žádného trestného činu. 22 % respondentů byla svědkem jednoho a 21 % více činů. Z čehož vyplývá, že s násilnými trestnými činy se setkalo méně osob, než bych čekala, i přes to je ale čtyřicet čtyři osob ze sta tří docela markantní číslo.

Graf č. 3

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

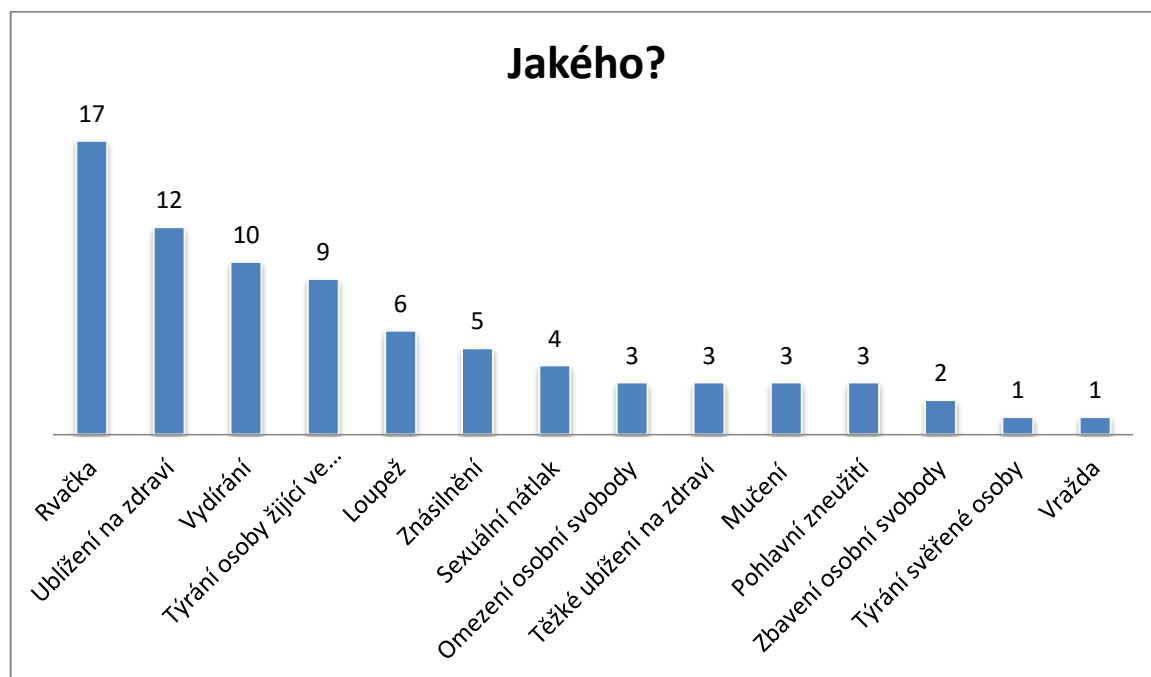
4. Otázka – Jakého?

Zde měli respondenti na výběr výčet několika násilných trestných činů, které jsem společně s definicí vybrala z Trestního zákoníku. S ohledem na zvolené téma bakalářské práce se jednalo o činy, proti kterým by se člověk mohl nějakým způsobem bránit.

Jedná se o: vraždu, těžké ublížení na zdraví, ublížení na zdraví, mučení a jiné nelidské či kruté zacházení, zbavení osobní svobody, omezení osobní svobody, loupež, vydírání, rvačka, znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužití, týrání svěřené osoby, týrání osoby žijící ve společném obydlí a jiné (jiné zde bylo dodáno pro případ, že by někdo neporozuměl definici, tuto možnost ale nikdo nevyužil).

Jak se dalo čekat, nejčastější odpovědí (samozřejmě mimo osob, které svědky nebyly) byla rvačka. V další části byla odpověď i rozvinuta – většinou se jednalo o rvačky pod vlivem alkoholu. To také není překvapivé zjištění, neboť u jedinců posilněných alkoholickými nápoji se dají očekávat přehnané, a mnohdy i agresivní, reakce. Dovolím si podělit se o osobní zkušenost (a mohu říci, že dlouholetou). S osobami pod vlivem se musí jednat jako s malými dětmi - mluvit na ně mírným a uklidňujícím tónem, neboť jejich mozek jakoukoli prudší akci chápe jakožto útok. U rvačky bylo svědkem sedmnáct osob z celkových čtyřiceti čtyř.

Oním jedním svědkem vraždy byl bývalý příslušník Policie České republiky (ten samý, který mi následně ochotně poskytl rozhovor), proto jeho odpověď není nijak překvapující.

Graf č. 4

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

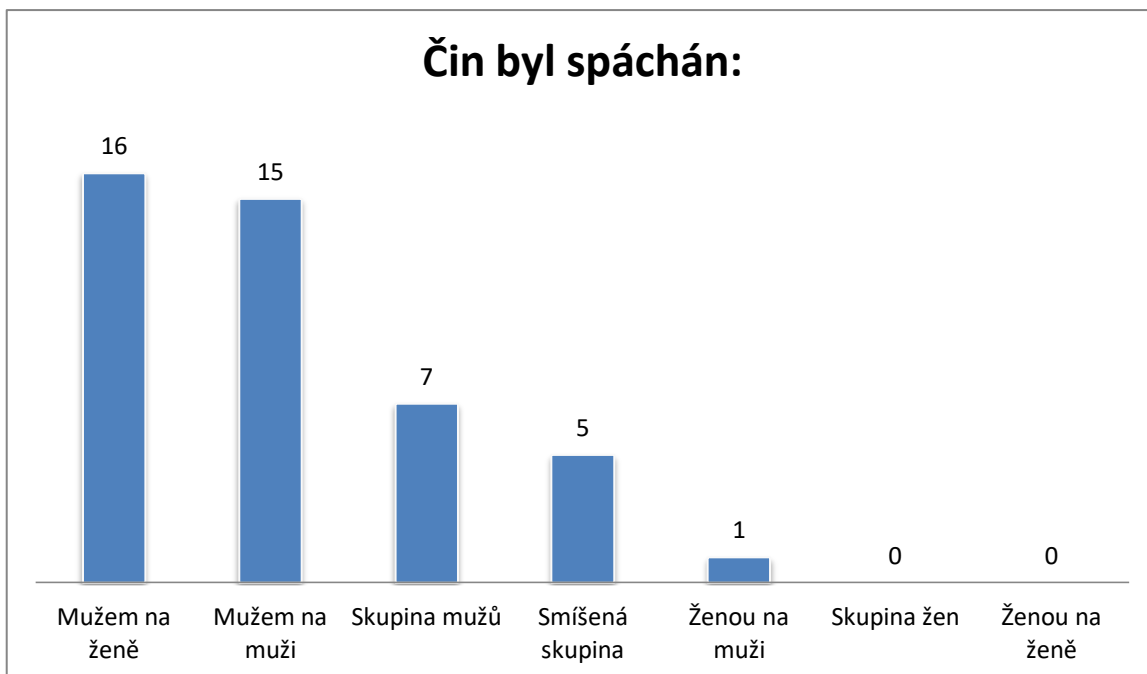
5. Otázka – Čin byl spáchán:

Jak jsem již zmínila výše, zajímalo mě, jakého pohlaví bývají agresoři častěji, odpovědi proto byly: mužem na muže, mužem na ženu, ženou na ženu, ženou na muže, skupinou mužů, skupinou žen a smíšenou skupinou.

Respondenty, kteří zvolili v předchozí otázce „ano, více než jedno“, jsem poprosila, aby si vybraly jeden čin, jehož svědkem byly naposledy (neboť by nebylo možné poskytnout respondentům potřebný prostor k popsání všech činů), tudíž zde bude rozvinuto celkem čtyřicet čtyři násilných trestných činů.

Tuto otázku jsem do dotazníku také musela přiložit z důvodu vyvrácení či potvrzení hypotézy „muži jsou častěji agresivní“. Vzhledem k tomu, že je v bakalářské práci toto tvrzení několikrát zmíněno, musela jsem ověřit, co je na tom pravdy.

A opravdu byl tento názor potvrzen, neboť jak můžete vidět v grafu, v 72 % byl agresorem muž a v 16 % skupina mužů.

Graf č. 5

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

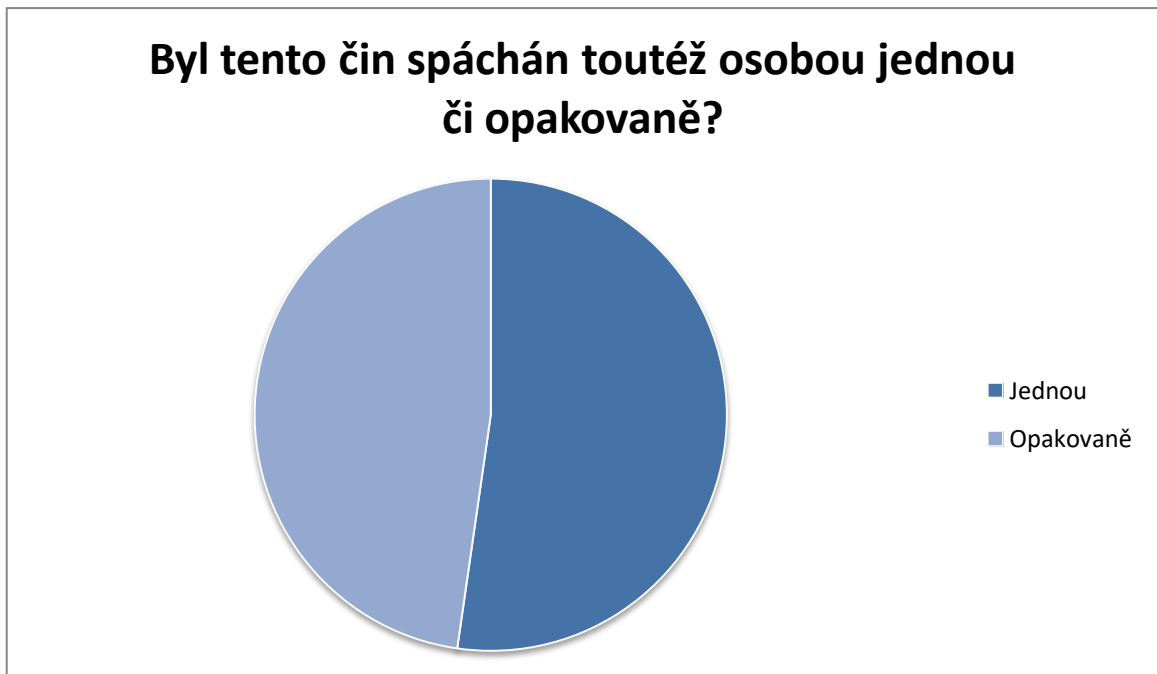
6. Otázka – Jaký čin to tedy byl?

Odpověď pouze pro respondenty, kteří byli svědky více než jednoho trestného činu. Tato otázka byla zvolena spíše jen pro moji lepší orientaci při vypracovávání výsledků, které budou uvedeny ve shrnutí dotazníku, proto není nutné jej zde více rozvíjet. Také se mi odpovědi hodí do tabulky s bližšími specifikacemi agresorů.

7. Otázka – Byl tento čin spáchán toutéž osobou jednu či opakovaně?

Chtěla jsem vědět, zda se agresori k páčání daného činu z nějakého důvodu vrací, nebo byl spáchán spíše z emocionálního vypětí. Bylo jasné, že například u domácího násilí se bude jednat o činnost opakovanou, ale třeba v případě sexuálního nátlaku se nedá hovořit o explozi emocí. I přes to, že u většiny činů se dá odpověď předpokládat, je lepší si je zanalyzovat.

Dvacet tři činů bylo spácháno jednou (nejčastěji zvoleno u rvačky), dvacet jedna opakovaně (ubližení na zdraví, týrání osoby žijící ve společném obydlí).

Graf č. 6

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

8. Otázka – Stáří pachatele (přibližně):

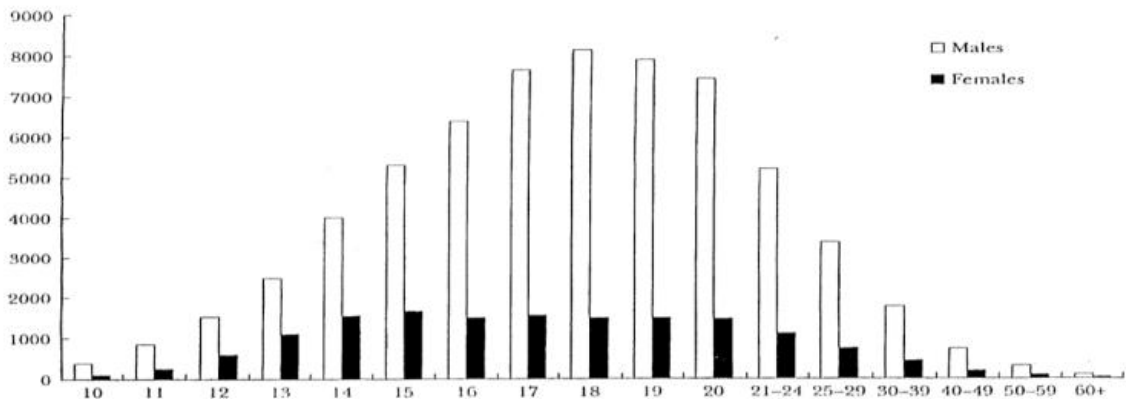
Zajímalo mě, s jakým věkovým rozmezím agresorů se většina respondentů setkala. Rozmezí jsem ponechala stejné jako u otázky číslo dva pro lepší vyhodnocování výsledků.

Pokud vezmeme v potaz věk pachatelů obecně, skutečnost vyjadřuje takzvaná věková křivka kriminality. Ta poukazuje na stále stejný trend a ten je takový, že s postupujícím věkem pachatelů od dětství do dospělosti frekvence jejich trestné činnosti nejprve prudce narůstá. Vrcholu dosahuje zhruba na začátku dospělosti (nejvíce trestné činnosti je zaznamenáno v tomto věkovém období). S postupujícím věkem křivka klesá, a proto je v seniorském věku pachatelů již málo.

Období mládí je velmi kritické pro rozvoj sociálně patologických způsobů chování a to včetně páchaní trestné činnosti. Právě zde většinou bývá počátek budoucí dráhy pachatele. Důležité je tedy správné vedení a výchova dítěte od velmi raného věku, ovšem nelze zaručit stoprocentní úspěšnost.³⁶

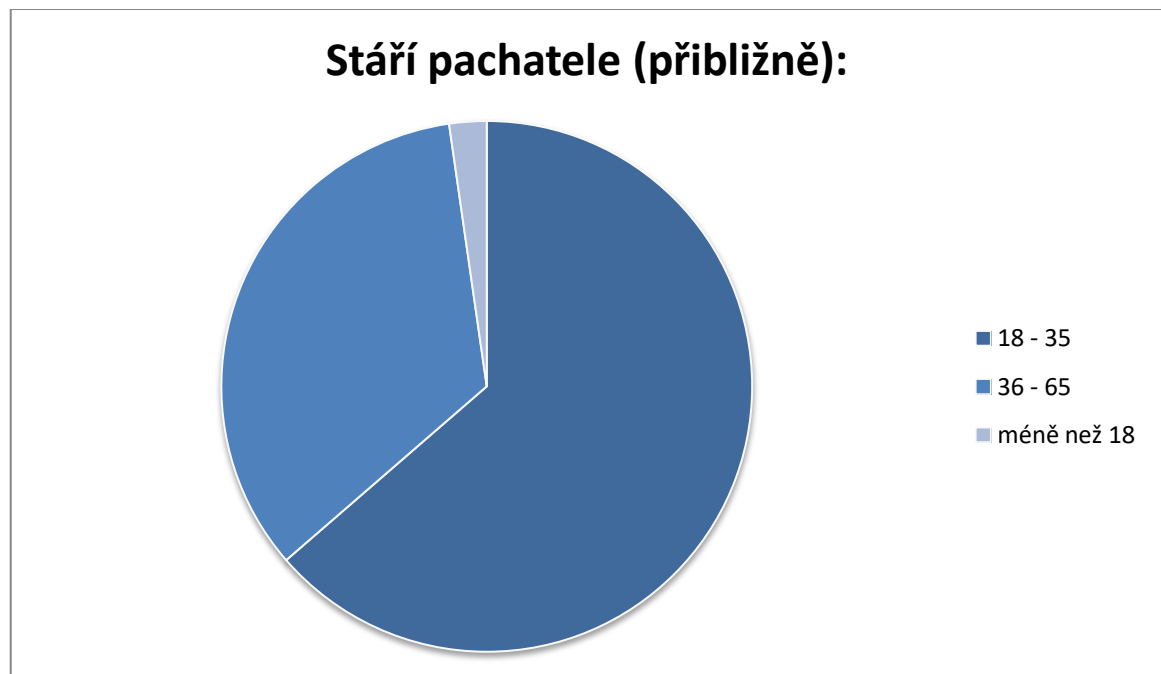
³⁶ MOULISOVÁ, Marcela. *Věk a trestná činnost z pohledu vývojové kriminologie* [online]. Praha [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: file:///C:/Users/gailo/Downloads/V%C4%9Bk_a_trestn%C3%A9_%C4%8Dinnost_z_pohledu_v%C3%BDvojov%C3%A9_kriminologie.pdf

Typičnost pozvolného skosení křivky u následujícího obrázku je zkreslena tím, že po dvacátém roce věku jsou data uváděna pro delší věková rozmezí.

Obrázek č. 1 – graf stíhaných osob podle věku a pohlaví na 100 000 obyvatel
Zdroj: Kriminální statistiky pro Anglii a Wales³⁷

S ohledem na věkovou křivku kriminality jsou výsledky očekávané. Nejvíce pachatelů bylo ve věkovém rozmezí osmnáct až třicet pět let, celkem 64 %. 34 % bylo ve věkovém rozmezí třicet šest až šedesát pět a pouze jeden agresor byl mladší osmnácti let (vyvolal rvačku). V seniorském věku nebyl žádný pachatel zmíněn.

Graf č. 7

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

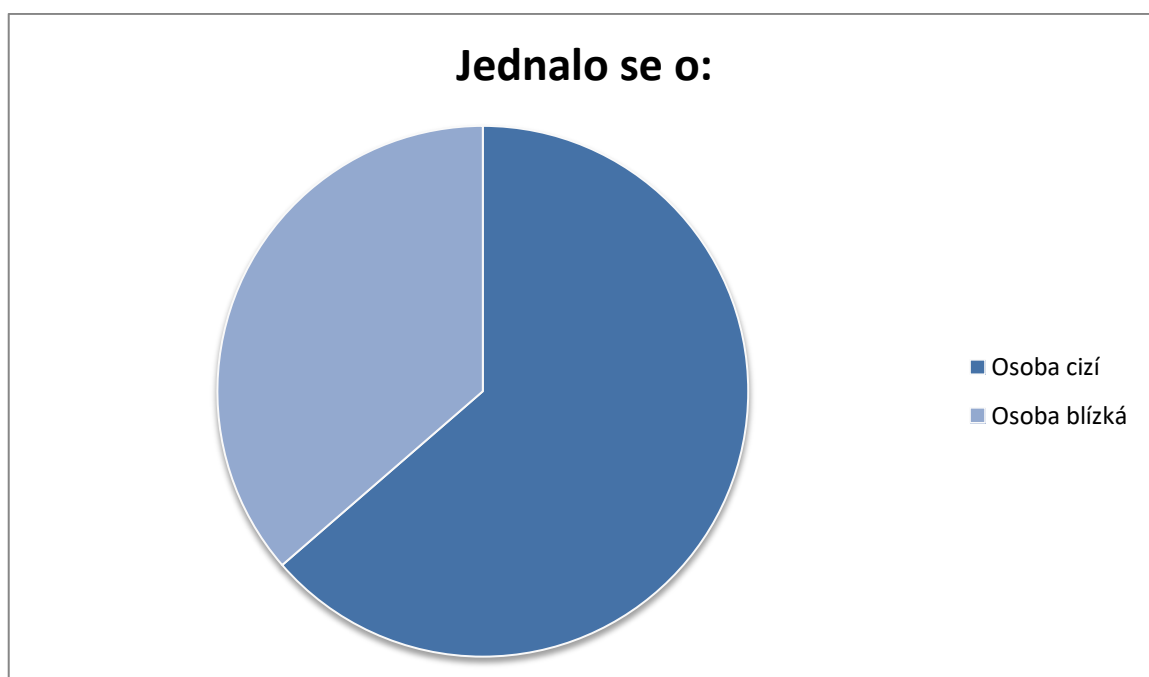
³⁷ COID, J. W.: Formulating strategies for the primary prevention of adult antisocial behaviour: „high risk“ or „population“ strategies? In FARRINGTON, D. P. – COID, J. W. (eds.): Early Prevention of Adult Antisocial Behaviour. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

9. Otázka – Jednalo se o osobu blízkou či cizí?

Vzhledem k vybraným trestným činům jsem byla zvědavá, zda byl čin spáchán osobou blízkou (tedy rodinným příslušníkem, přítelem, kamarádem) či osobou cizí. Přejde mi totiž důležité zjistit, zda se agresori vyskytují častěji mezi osobami, které známe, nebo nám nebezpečí hrozí od lidí, které jsme nikdy neviděli.

Mezi blízkými osobami se jedná primárně o domácí násilí, které bylo blíže rozebráno v páté kapitole a dá se očekávat, že se s ním člověk setká častěji z pozice oběti, než jako svědka. Jak bylo zmíněno, domácí násilí se odehrává primárně za zavřenými dveřmi, svědky tedy bývají děti, nebo osoby, které nějakým způsobem tento skrytý problém odhalili, případně jim o něm sama oběť pověděla.

V 64% byl násilný trestný čin spáchán cizí osobou, ve 36 % blízkou.

Graf č. 8

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

10. Otázka – Pokud jste ochotni, specifikujte pachatele blíže.

Odpovědi z této otázky budou využity v tabulce, která bude uvedena pod dotazníkovým šetřením, proto není třeba jej zde více rozebírat.

11. Otázka – Byl/a jste někdy obětí násilného trestného činu?

V druhé půlce dotazníku se přesouváme od svědků k oběťm. Obětí bylo méně než svědků, byť ne o moc, celkem třicet šest. I když jsem ráda za četnost vyplňování dotazníku, výsledek ohledně tohoto počtu mě velmi překvapil. Násilí je něco, s čím se setkáváme v často, i přes to by mě nenapadlo, že se v jednom dotazníku sejde třicet šest obětí násilných trestných činů najednou.

Je fascinující, jak se v této fázi dotazníku výsledky změnily, proto pro mě bylo důležité mít jej rozdělený na pohledy svědků a obětí. Odpovědi totiž přináší zase trošku jiný pohled na agresory.

18 % respondentů se stalo obětí jednoho násilného trestného činu, 17 % více než jednoho.

Graf č. 9

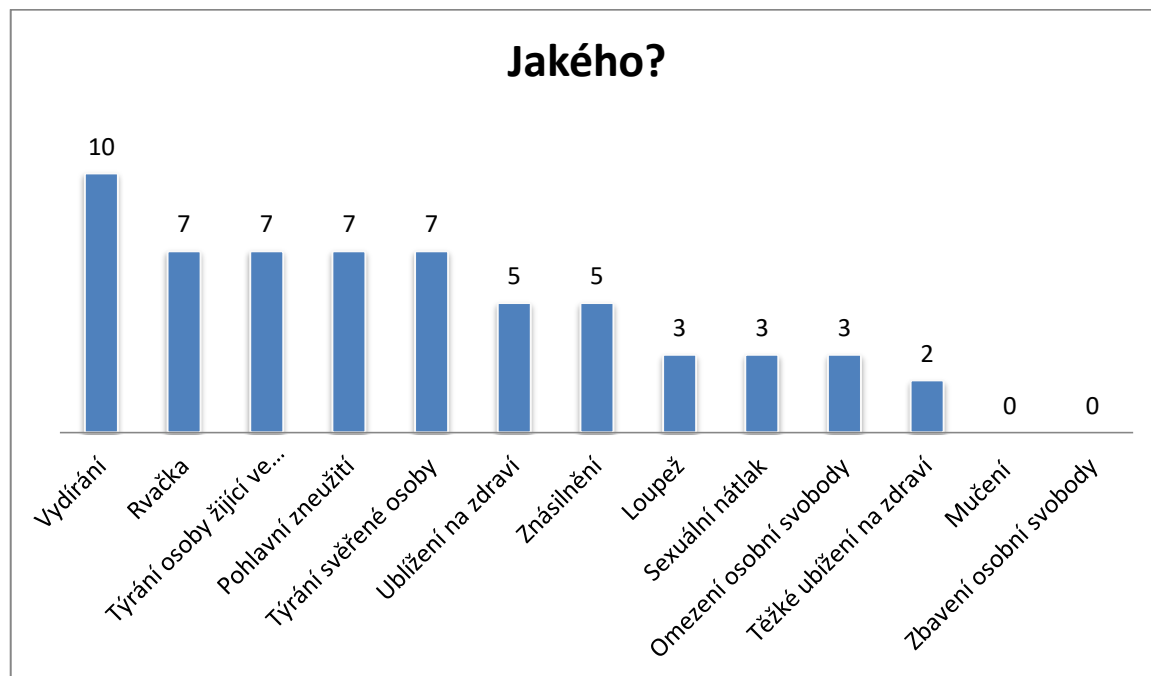
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

12. Otázka – Jakého:

Je zde opravdu viditelné, jak se činy liší v případech, zda se jedná o oběť či o svědka. Nejčastěji byla zvolena odpověď vydírání, a to ve 36 %.

Docela mě překvapily případy, kdy sedm respondentů bylo obětí týrání osoby žijící ve společné domácnosti a to samé číslo u týrání svěřené osoby. S domácím násilím se tedy přímo setkalo 39 % respondentů, což je opravdu velké číslo. Domácí násilí je poslední dobou vcelku otevřené téma, ale podle

mého názoru stále ne dostatečně. I přes to, že na internetu existují desítky skupin, které se obětím domácího násilí snaží nějakým způsobem pomáhat, tito lidé se mnohdy nachází v mnohem komplikovanějších situacích, než si my dokážeme představit a přístup k nim by měl být více individuální. Ale s tím nejtěžším krokem, tedy vyhledáním pomoci, jim nikdo pomoci nemůže, neboť to spočívá jen a pouze na nich a na jejich rozhodnutí.

Graf č. 10

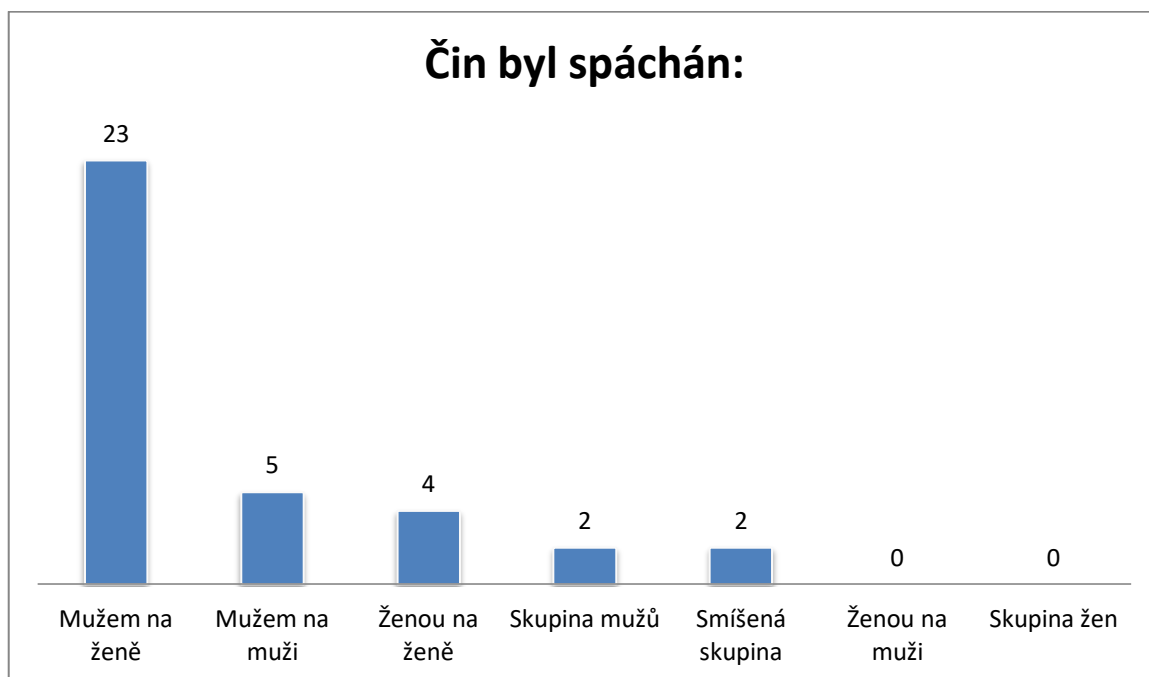
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

13. Otázka – Čin byl spáchán:

I v tomto případě došlo k potvrzení mé hypotézy, neboť v 64 % byl agresorem muž. O co jsou tyto výsledky horší, že ve více než polovině případů bylo násilí páčáno mužem na ženě.

Výsledek, jenž byl pro mě velmi zajímavý, je ten, že ve třech ze čtyř případů, kdy bylo násilí páčáno ženou na ženě, se jednalo o matku a dceru. Protože mě to zaujalo, pokusila jsem se nalézt vysvětlení. Psychoterapeutka Alexandra Lammelová, která se na svých terapeutických sezeních setkává právě primárně se ženami, které jejich matky nějakým způsobem týraly, píše, že důvodem, proč matky bývají vůči svým dcerám nepříjemné až agresivní, je požadování či převzetí mateřské role. Abych to lépe vysvětlila, ženy, které se v dětství setkaly s nedostatkem lásky a potvrzení od své vlastní matky, očekávají mateřskou lásku a potvrzování vlastní hodnoty od své dcery. Pokud dcera matce nesyť její

emocionální potřeby dostatečně, dochází k frustraci, kterou si matka na dceři vylívá.³⁸

Graf č. 11

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

14. Otázka – Jaký čin to tedy byl?

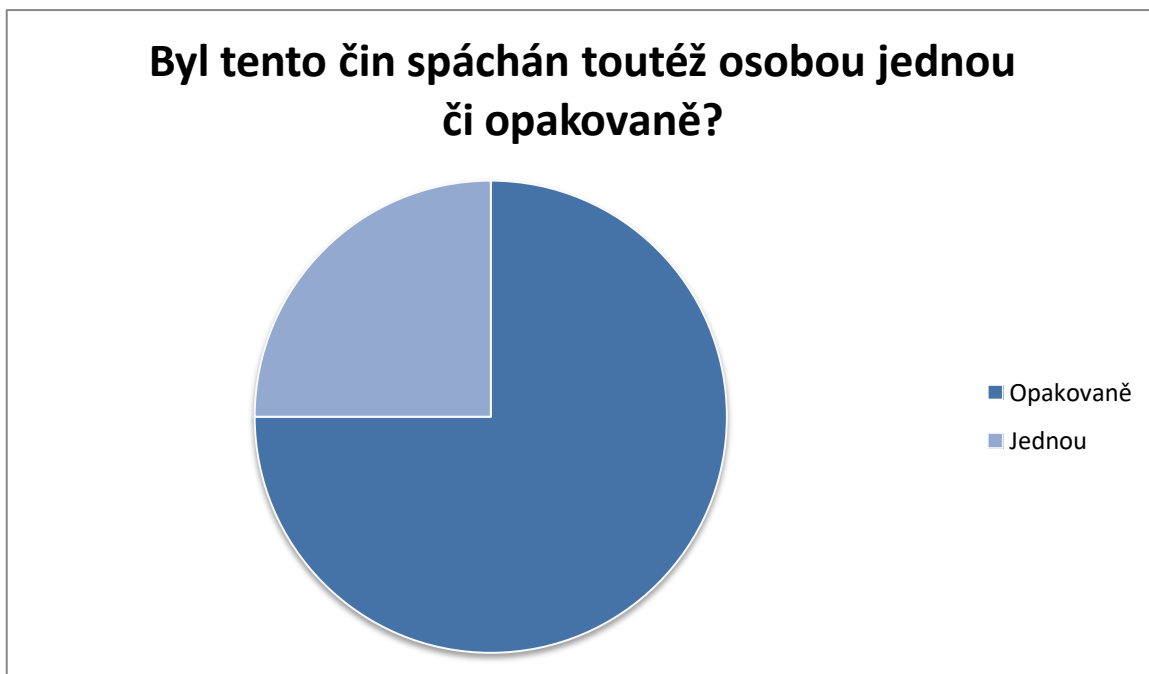
Tato otázka je zde ze stejného důvodu, jako v případě svědků – tedy pro lepší vyhodnocování výsledků, proto zde nebudu prozatím rozvádět detaily.

15. Otázka – Byl tento čin spáchán toutéž osobou jednou či opakovaně?

V případě obětí se svými 75 % o dost převažuje páchaní činu opakovaně. Vzhledem k tomu, že se jedná o činy jako vydírání, či ublížení na zdraví, dá se takový výsledek předpokládat.

Měla jsem radost, když respondenti, kteří uvedli týrání osoby žijící ve společném bydlí, se rozepsali i v otázce ohledně bližší specifikace agresora a napsali tam třeba „bývalý přítel“. Znamenalo to totiž, že se již oběť od svého agresora dostala.

³⁸LAMMELOVÁ, Alexandra. Toxické matky. *Psychoterapie v Praze* [online]. [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://psychoterapievpaze.cz/blog/toxicke-matky/>

Graf č. 12

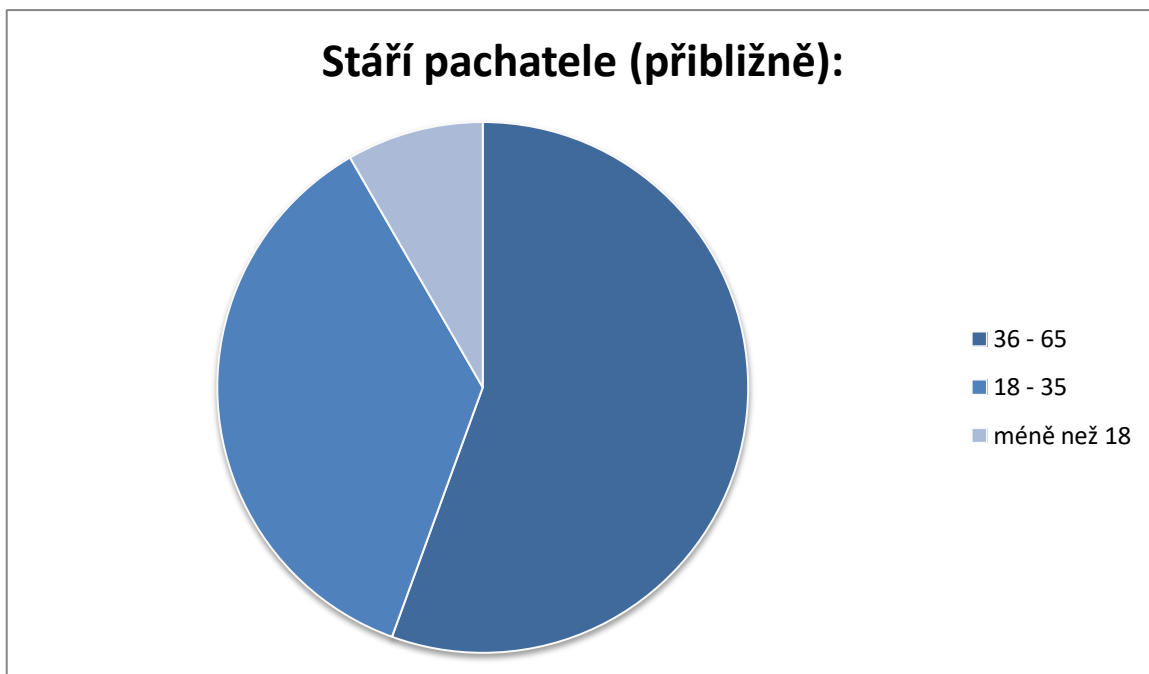
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

16. Otázka – Stáří pachatele (přibližně):

Na rozdíl od pachatelů v případech obětí vede věk třicet šest až šedesát pět let (v 56 %). Je to proto, že zde agresory bývali převážně rodiče či manželé.

Zajímavé je zastoupení tří agresorů mladších osmnácti let. Ve dvou případech se jednalo o pohlavní zneužití (přičemž v jednom z případů o opakované) a o vydírání. Bohužel nenalézám vysvětlení, jak může někdo v takto mladém věku někoho pohlavně zneužít, pravděpodobně se ale jedná o objevování svojí sexuality velmi nevhodným způsobem (v obou případech se totiž jednalo o osobu blízkou).

Ve věku osmnáct až třicet pět let se nacházelo 36 % agresorů.

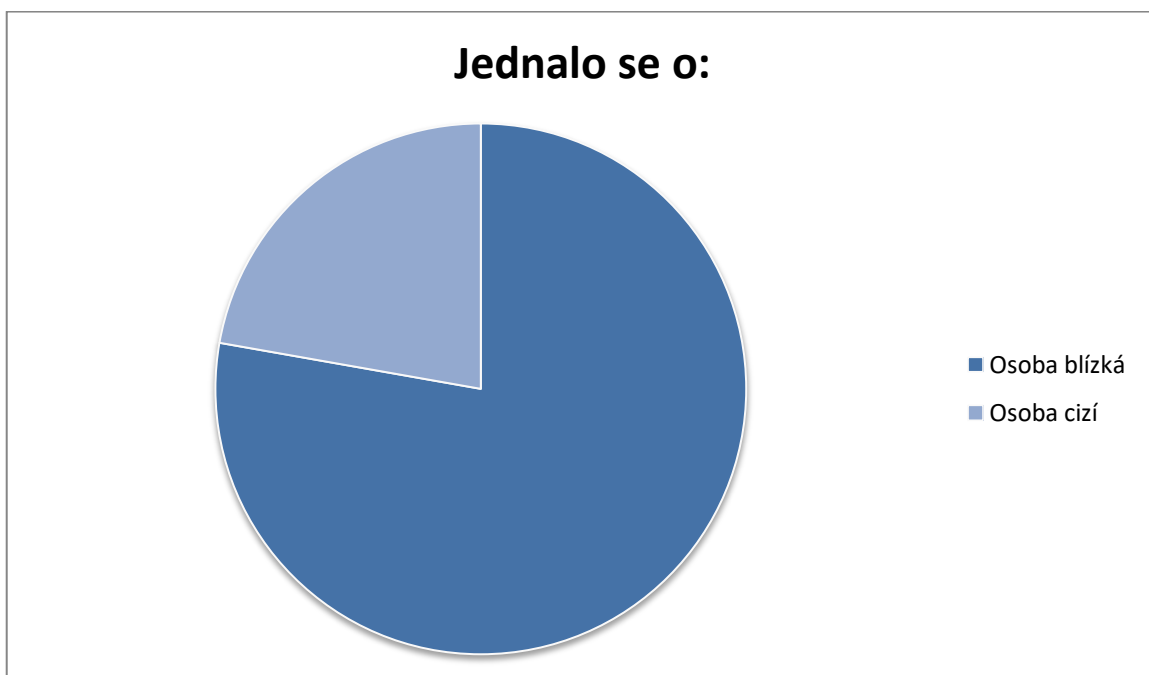

Graf č. 13

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

17. Jednalo se o osobu blízkou či cizí?

Se 78 % procenty převažují osoby blízké. Jak jsem již několikrát zmínila, je to proto, že agresory v případech obětí bývají povětšinou rodinní příslušníci.

Graf č. 14

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

18. Otázka – Pokud jste ochotni, specifikujte pachatele blíže.

Prostor byl respondentům ponechán pro bližší specifikaci agresorů, přičemž výsledky budou, stejně jako v případě svědků, využity v tabulce.

19. Otázka – Byl/a jste svědky šikany?

Šikana má v otázce agrese své specifické místo, a proto mi přišlo vhodné se respondentů zeptat na jejich zkušenosti. Pozitivní odpověď zde zanechalo 66 % osob. Výsledek mě nepřekvapil, možná bych spíše i očekávala procento vyšší, protože tento způsob agrese je hojně rozšířený.

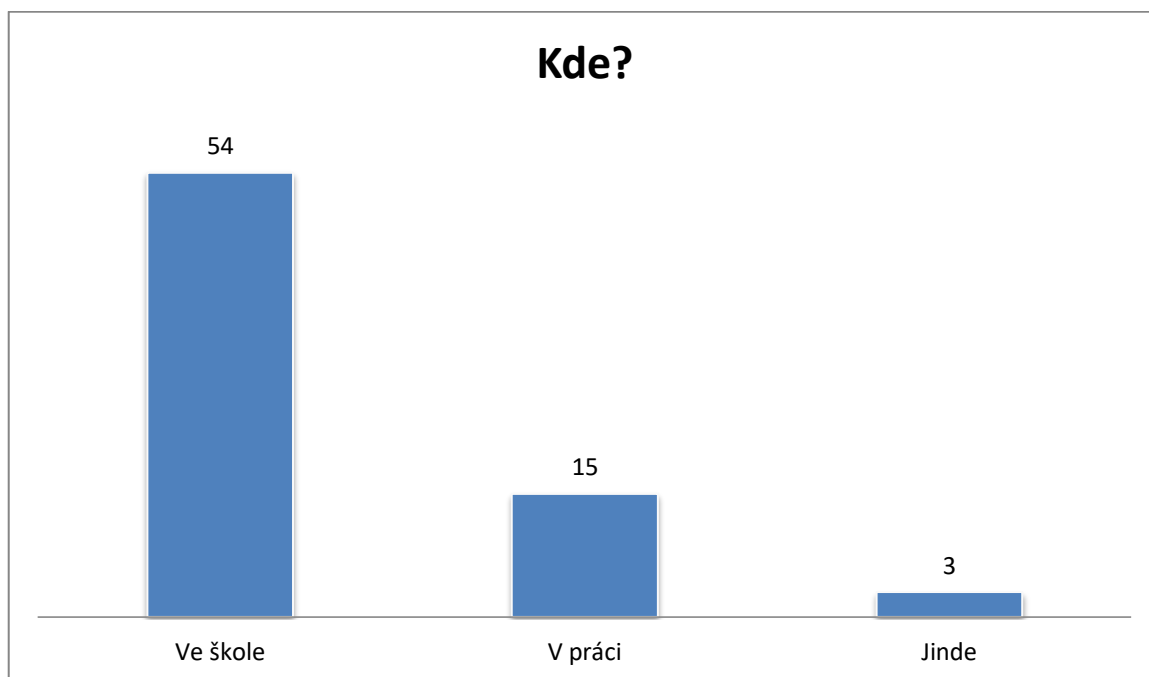
Graf č. 15

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

20. Otázka – Kde?

Se šikanou se lze nejčastěji setkat buď ve škole, nebo v zaměstnání. Respondenti však mohli zvolit i možnost jinde, neboť šikana se může vyskytovat vlastně kdekoliv (zájmový kroužek a podobně). Tuto možnost však zvolili pouze tři respondenti. Padesát čtyři respondentů se setkalo s šikanou ve škole a jedná se o opravdu vysoké číslo. Problém podle mě spočívá v tom, že mladí si většinou neuvědomují, že už se jedná o šikanu. Pouze si z nějakého žáka dělají srandu a v tom podle nich není problém. A pokud je nikdo nezastaví, je jasné, že nemají důvod přestávat, když v tom nevidí nic špatného.

O to horší je číslo patnáct u zaměstnání. Zde už by se dalo očekávat, že lidé budou mít rozum, takže ve většině případů se jedná o šikanu záměrnou s uvědoměním důsledků.

Graf č. 16

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

21. Otázka – Byl/a jste obětí šikany?

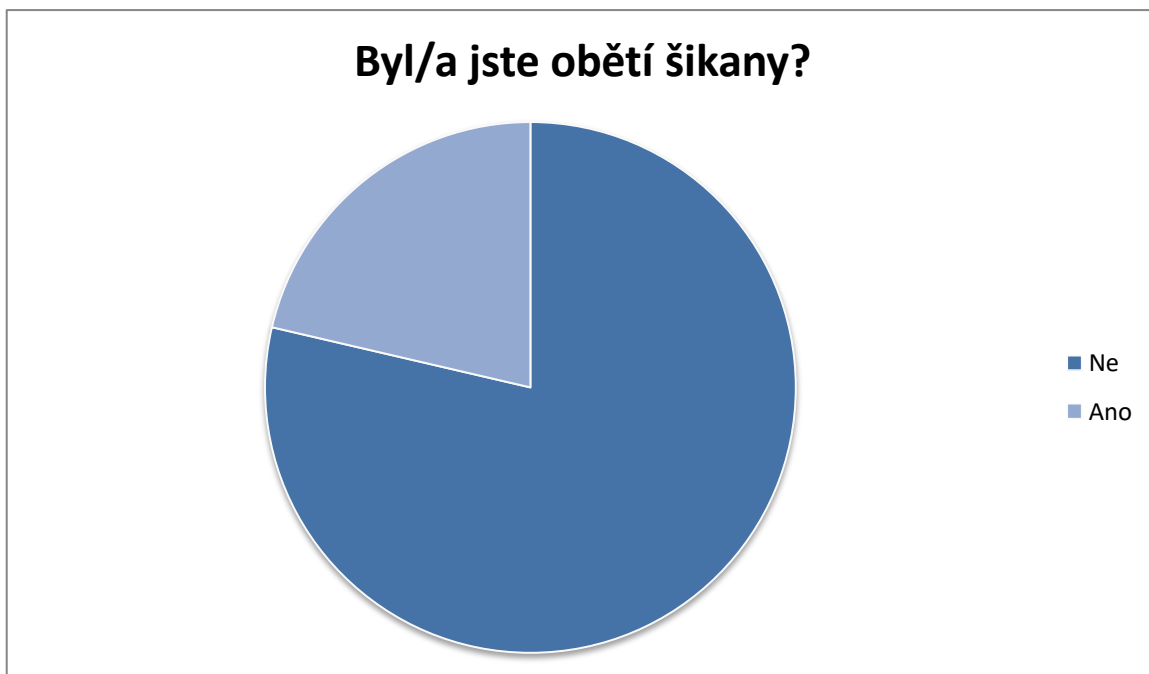
Obětí se z celkových sto tří stalo dvacet dva osob. Je jasné, že toto číslo bude nižší, neboť obětí šikany se většinou stává někdo odlišný, jakýmkoli způsobem. V následující tabulce lze vidět počty případů šikany podle převažujícího důvodu, podíl je uváděn v procentech.

Zástupný důvod	Podíl případů*
osobnostní charakteristika oběti	42,1
sociální znevýhodnění (např. oblékání, absence mobilního telefonu)	20,6
fyzická odlišnost (např. obezita, neobratnost, tělesně slabší jedinec)	18,3
zdravotní postižení / znevýhodnění	7,9
„nováčkovství“ (nově příchozí člen skupiny)	5,6
národnost, etnicita	4,8
jiné (nadřazenost starších žáků vůči mladším)	4,8
gender	4,0
homofobie, bifobie a transfobie	0,8

* Součet podílů případů nedává 100 % z důvodu možnosti výběru více důvodů současně.

Obrázek č. 2 – důvody šikany

Zdroj: Tematická zpráva, Česká školní inspekce

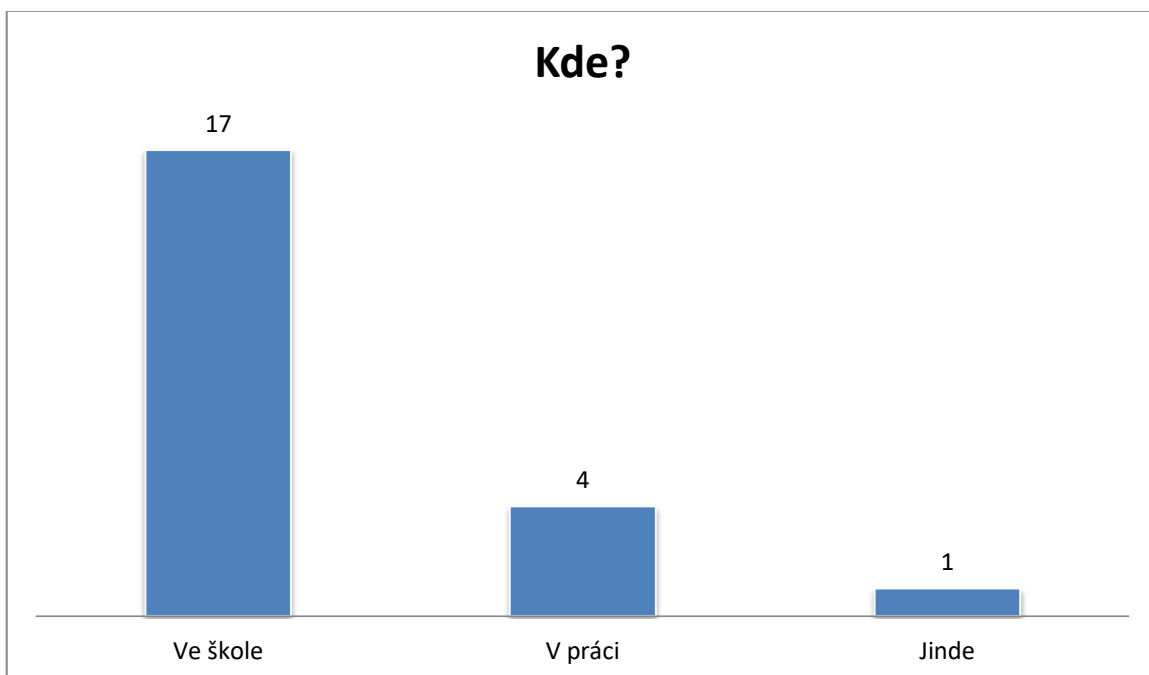

Graf č. 17

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

22. Otázka – Kde?

Být obětí šikany může nést fatální následky. Oběť může do dané instituce přestat docházet, zhorší se její výkony, v nejhorších případech může šikana vést až k depresím či sebevraždě.

Graf č. 18

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

7.1 Souhrnné výsledky dotazníkového šetření

Otázky v dotazníku jsem pokládala s jistými očekáváními. Během vypracovávání práce jsem se setkala s několika teoriemi, které jsem si pomocí tohoto šetření chtěla potvrdit či vyvrátit.

- V dotazníku se sešlo celkem čtyřicet čtyři svědků násilných trestných činů a třicet šest obětí, což je podstatně více, než jsem očekávala
- Respondenti se nejvíce setkali se rvačkou, přičemž ve více než polovině případů byla zaviněna osobou pod vlivem alkoholu či jiné omamné látky
- Druhým nejčastějším činem bylo vydírání (celkem dvacet případů)
- Nejčetnějším věkovým rozpětím agresorů (čtyřicet jedna osob) byl věk mezi osmnácti až třiceti pěti lety, tento výsledek tedy odpovídá věkové křivce kriminality
- Násilí mužem na ženě bylo spácháno ve třiceti devíti případech, mužem na muži ve dvaceti případech, to znamená, že agresory bývají skutečně více muži
- Častěji se agresor vyskytoval mezi osobou blízkou

8. Blížeší specifikace agresorů

Potěšilo mě, že někteří z respondentů byli ochotni poskytnout i blížeší komentář ohledně pachatele násilného trestného činu. Napomohlo to k lepšímu vypracování výsledků, které jsem uvedla v následujících tabulkách. Pro lepší přehled jsou opět rozděleny na pohledy svědků a obětí.

ČIN	VĚK	POHLAVÍ	BLÍZKÁ x CIZÍ	BLÍŽŠÍ KOMENTÁŘ
Rvačka	Méně než 18	Muž	Cizí	Vysoký hubený student 8. nebo 9. třídy ZŠ
Rvačka	18 - 35	Skupina mužů	Cizí	Lidé, kteří působili jako pod vlivem nějaké látky, hubení muži
Rvačka	18 - 35	Muž	Cizí	Před barem, opilý mladý kluk
Rvačka	18 - 35	Skupina mužů	Cizí	Fanoušci v hospodě po fotbale
Rvačka	18 - 35	Skupina mužů	Cizí	Parta opilců
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	36 - 65	Muž	Blízká	Rodinný příslušník, domácí násilí
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	18 - 35	Žena	Blízká	Vydírání sebevraždou, citové zabavování financí, ex přítelkyně přítele
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	36 - 65	Muž	Blízká	Kolegyni týral manžel, vysoký, taxikář
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	36 - 65	Muž	Blízká	Střední výška, hubený, Ukrajinec
Ublížení na zdraví	18 - 35	Muž	Blízká	Notorický hráč

Ublížení na zdraví	36 - 65	Muž	Blízká	Zmlátil ženu a na 24 hod ji zamkl do koupelny
Ublížení na zdraví	18 - 35	Muž	Blízká	Otec sbil surově matku, vyhrožování, vysoký, lepší sociální postavení, dobrá práce
Mučení	18 - 35	Smíšená skupina	Cizí	Vyhrožování, ponižování, týrání, tlupa školáků (SŠ)
Vydírání	36 - 65	Muž	Cizí	Slovenské národnosti, vysoký, hubený
Znásilnění	18 - 35	Muž	Cizí	Hubený, špinavý blondák, slizák

Tabulka č. 1 - svědci a bližší popis agresorů

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

ČIN	VĚK	POHLAVÍ	BLÍZKÁ x CIZÍ	BLIŽŠÍ KOMENTÁŘ
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	36 - 65	Muž	Blízká	Bývalý manžel, bití a ponižování, při těle, střední výšky
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	18 - 35	Muž	Blízká	Robustní, alkoholik
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	18 - 35	Muž	Blízká	Ex přítel, vysoký, hnědovlasý
Týrání osoby žijící ve společném obydlí	36 - 65	Muž	Blízká	Sprosté slovo
Týrání svěřené osoby	18 - 35	Žena	Blízká	Matka, ve společnosti vážená a oblíbená žena
Týrání svěřené osoby	36 - 65	Žena	Blízká	Matka, střední postavy, pro okolí veselé povahy
Týrání svěřené osoby	36 - 65	Žena	Blízká	Byla to moje matka, ponižování a bití bezdůvodně, z rozvrácené rodiny

Ublížení na zdraví	36 - 65	Muž	Cizí	Vysoký, svalnatý, sklony k násilí (18x trestaný)
Ublížení na zdraví	18 - 35	Muž	Blízká	Přítel závislý na drogách
Ublížení na zdraví	18 - 35	Muž	Cizí	Muž, co se ke mně přidal na procházce s kočárkem
Pohlavní zneužití a znásilnění	36 - 65	Muž	Blízká	Střední věk, zavalitější postava, velmi dobře finančně zajištěný
Sexuální nátlak	18 - 35	Muž	Blízká	Přítel
Sexuální zneužití	Méně než 18	Muž	Blízká	Příbuzný v širší rodině
Znásilnění	36 - 65	Muž	Cizí	Menší postava, otec od rodiny

Tabulka č. 2 – oběti a bližší popis agresorů

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

9. Rozhovor s bývalým příslušníkem PČR

V této části bych sem ráda přiložila rozhovor, ke kterému jsem si vybrala bývalého příslušníka Policie České Republiky. Důvodem rozhovoru byla možnost poskytnout i jiný pohled na agresory, neboť v tomto povolání se jedinec setkává s násilím mnohem častěji, než běžný občan.

1. Jak dlouho jste sloužil u PČR a v jakých funkcích?

U Policie České Republiky a Vězeňské služby České Republiky jsem sloužil dohromady patnáct let a šest měsíců. Začínal jsem na oddělení železniční a pořádkové jednotky (nstrm., pprap., prap.). Poté jsem absolvoval kurz kriminalistického technika a jezdil jsem u takzvaného výjezdu SKPaV (nprap.). Následně jsem po dokončení vysoké školy přestoupil v rámci ozbrojených sborů do Vazební věznice Praha Pankrác na pozici zástupce vedoucího oddělení vazby a trestu pro výkon služby (komisař-ppor.). Poté jsem přestoupil na zvláštní útvar Inspekce (por.). Následoval zvláštní útvar pro boj s rusky mluvící minoritou (npor.). Posledním působištěm byl Vedoucí útvaru zvláštních činností inspekce ministerstva Spravedlnosti.

2. Z jakého důvodu jste se stal policistou? Uveďte jeden důvod, který převažoval.

Otec byl policista a roli hrála také souhra náhod, kdy jsem byl po absolvování Středního odborného učiliště Aero Vodochody, obor letecký mechanik, odveden k výkonu základní vojenské služby místo na nějaké letiště k Hradní stráž. Tři měsíce před odchodem do civilu jsem podepsal vstup do sboru Policie České Republiky.

3. Kdybyste měl porovnat své původní představy o službě u PČR s nabitými zkušenostmi, jaký by byl rozdíl?

Prvních přibližně osm let jsem byl nadšený, poté s následnou extrémní demokratizací a maximálním omezením pravomocí v neprospěch příslušníků a ve prospěch pachatelů trestných činů jsem začal být znechucen.

4. Můžete uvést nějaký příběh z praxe, na který jen tak nezapomenete a jeho podstatou byl násilný trestný čin?

Takových je mnoho, ale pravděpodobně nejsilněji na mě zapůsobila kastrace devianta, který spáchal násilný trestný čin na dítěti. Byl příslušníky sboru v nočních hodinách připoután na zem, přičemž jeden příslušník mu nadzvedl přirození a druhý mu botou rozdrtil varlata. Určitě se jedná o brutální čin, ale v tomhle případě – co je správné a co ne?

5. Nehledě na různé psychologické teorie, myslíte si, že je agresivní jednání vrozené, nebo získané / naučené? Proč?

Po tolika zkušenostech jsem pevně přesvědčen, že se jedná o mix - souběh genetických předpokladů, sociální působení rodiny a vrstevníků a také velkého štěstí, či neštěstí.

6. Byl byste schopný uvést nějaký charakteristický rys, který se vyskytoval u většiny agresorů, s nimiž jste se setkal?

Řekl bych, že je to nechuť dosáhnout sociálního začlenění a životní úrovně normální cestou, kdy se člověk musí učit, pracovat, dále se vzdělávat a dle toho vydělávat (s tím souvisí nějaký obvyklý, dlouhodobý časový horizont). Převážná většina agresorů (vyjma psychopatů a deviantů), chce toto vše přeskočit a mít se dobře hned.

7. Setkal jste se během svého výkonu spíše s agresí instrumentální (k dosažení nějakého cíle) či emocionální (na základě vypjaté emoční situace)?

Velmi často se jednalo o souběh agrese instrumentální, která po neúspěchu a neschopnosti řešit danou situaci přešla do agrese emocionální a obráceně.

8. Vyskytují se podle Vašeho názoru násilné trestné činy častěji mezi osobami blízkými nebo navzájem cizími?

Toto asi nedokážu posoudit, protože ve svých funkcích jsem byl jejich popisem spíše určen na trestné činy osob navzájem cizích.

9. Dá se říci, že jedno z pohlaví má vyšší sklony k agresí? Jaké a proč?

Určitě se dá říci, že je to pohlaví mužské (je to patrné na rozdílu počtu odsouzených mužů x žen). Zjevně je to dáno silnější úlohou muže ve společnosti a všech jejich jednotlivých aspektech.

10. Jde nějakým způsobem agresory rozlišovat, případně jak?

Rozlišovali jsme prvotrestané od recidivistů, mladistvé, pachatele trestných činů pod vlivem omamných a psychotropních látek, cizince atd. Vše souvisí s jejich sociálním zázemím a schopností se vypořádávat se životními situacemi. Navázal jsem několik skoro kamarádkých vztahů s vrahy, kteří, když mi řekli celý svůj životní příběh, až do okamžiku kdy někoho zabili, tak mi jich bylo spíše líto. Zároveň jsem poznal agresory, kteří mi byli odporní, i když jejich druh trestné činnosti byl takřka marginální. Také jsem poznal pachatele trestných činů, které jsem, ačkoliv jsem se snažil, prostě nepochopil. Měli úplně jinak nastavený žebříček hodnot, jako například věta - „Proč bych jí nebodl, když mi nechtěla z důchodu půjčit na motorku?“

9.1 Závěrečné zhodnocení rozhovoru

Otázkami v dotazníku jsem chtěla zjistit, jaký má názor na agresory někdo, kdo je s nimi v kontaktu mnohem častěji. Otázky jsou v podstatě podobné, jako v dotazníku, v některých případech jsem si ale mohla dovolit položit dotaz více odborně.

- Příčinou agrese je mix genetických předpokladů, sociálního působení rodiny a vrstevníků a životní situace, ve které se jedinec nachází
- Charakteristickým rysem většiny agresorů je neschopnost či nechuť dosáhnout začlenění a životní úrovně normální, společensky akceptovatelnou cestou
- Agrese k dosažení nějakého cíle se po neúspěchu převrátí v agresi emocionální a agrese poháněná emocemi nalezne smysl v agresi instrumentální
- Důvodem, proč agresory bývají častěji muži, je silnější úloha muže ve společnosti a všech jejích jednotlivých aspektech
- Podstata agresorů spočívá v jejich sociálním zázemí a schopnosti vypořádávat se s životními překážkami

Závěr

*„Nemyslím, že dnešní děti přicházejí na svět horší, než jsme byli my. Ale právě svět, který je v současné době obklopuje, nevhodná výchova (doma a mnohdy i ve škole), nedostatek podpory a porozumění, uspěchanost doby a přemíra techniky z nich dělá jedince, kteří nejsou schopni se poprat s každodenní realitou. Často je patologické chování ve formě agrese, šikany, krádeží, lhaní, záškoláctví pouze formou obrany a projevem neschopnosti řešit náročné životní situace“.*³⁹

Agrese je velmi rozsáhlá a má celou řadu příčin a forem. Teoretická část práce byla důležitá pro poznání těchto aspektů a pro jejich pochopení. Je ale velmi těžké specifikovat agresory, neboť každý jedinec má jiné zázemí, jinou genetickou výbavu, kterou disponuje a jiný přístup k životu. Nikdy nelze na sto procent odhadnout, co skutečně pachatele a násilníky motivuje k jejich činům. My se můžeme pouze obracet na teorie a výzkumy, které nám poskytnou základní přehled nejčastěji se opakujících jevů a charakteristik.

Agresor může mít velmi dobře placenou práci, může být ale také úplně bez práce. Může pocházet z milující a kompletní rodiny, nebo může mít pouze otce, který je alkoholik. Může být ve společnosti velmi oblíbený a veselý člověk, který ale doma týrá své dítě. Téma typologie agresorů je velmi rozsáhlé, jenže nejde pojmut jednotně. Když procházíme ulicí, nelze říci: „Ano, tenhle vysoký muž s pleší je násilník.“

Cílem této práce bylo, mimo jiné, poskytnout alespoň částečný přehled těchto teorií a výzkumů a toho bylo dosaženo. Dotazníkovým šetřením a rozhovorem jsem získané teorie potvrdila.

³⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 7. ISBN 978-80-247-9760-1.

Seznam použité literatury

1. ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999, 204 s. ISBN 80-902614-1-8.
2. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada, 2008, 160 s. ISBN 978-80-247-2207-8.
3. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, 318 s. ISBN 978-80-7380-581-4.
4. EDELSBERGER, Ludvík a kol. *Defektologický slovník* (Sovák, M.). 3. vyd. H+H Vyšehradská, 2007, 418 s. ISBN 80-86022-76-5.
5. HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. Praha: Budka, 1993, 297 s. ISBN 80-901549-0-5.
6. HEWSTONE, Miles a Wolfgang STROEBE. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006, 776 s. ISBN 80-7367-092-5.
7. KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001, 255 s. ISBN 80-7178-513-X.
8. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015, 192 s. ISBN 978-80-247-9760-1.
9. NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 1997, 437 s. ISBN 80-200-0625-7.
10. NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996, 270 s. ISBN 80-200-0592-7.
11. PONĚŠICKÝ, Jan. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: TRITON, 2005, 226 s. ISBN 80-7254-593-0.
12. ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 270 s. ISBN 80-85931-48-6.
13. ŘÍČAN, Pavel, D. KREJČÍŘOVÁ a kol. *Dětská klinická psychologie*. 4. přepracované vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, 603 s. ISBN 80-247-1049-8.
14. ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011, 186 s. ISBN 978-80-7367-690-2.

Elektronické zdroje

1. Jak zvládat agresivitu. *Human* [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.human.cz/jak-zvladat-agresivitu/>
2. JOHNSON, J. G., Cohen, P., Smailes, E. M., Kasen, S., & Brook, J. S. (2002). *Television viewing and aggressive behavior during adolescence and adulthood*. [online]. [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: (PDF) Television Viewing and Aggressive Behavior During Adolescence and Adulthood
3. Konopné lékárny. *CBD pomáhá snižovat agresivitu*. [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://konopne-lekarny.cz/2021/04/25/cbd-pomaha-snizovat-agresivitu/>
4. LAMMELOVÁ, Alexandra. *Toxické matky*. Psychoterapie v Praze [online]. [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://psychoterapievpraze.cz/blog/toxicke-matky/>
5. Magdalenium. *Definice pojmu domácí násilí* [online]. [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <http://www.magdalenium.cz/index.php?oid=643223>
6. MOULISOVÁ, Marcela. *Věk a trestná činnost z pohledu vývojové kriminologie* [online]. Praha [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: file:///C:/Users/gailo/Downloads/V%C4%9Bk_a_trestn%C3%A9_%C4%8Dinnost_z_pohledu_v%C3%BDvojov%C3%A9_kriminologie.pdf
7. MOULISOVÁ, Marcela. *Tematická zpráva: Prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování ve školách* [online]. Praha, 2016 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: file:///C:/Users/gailo/Downloads/V%C4%9Bk_a_trestn%C3%A9_%C4%8Dinnost_z_pohledu_v%C3%BDvojov%C3%A9_kriminologie.pdf
8. Persefona a Spondea. *Násilí pod kontrolou: jak motivovat ke zvládnutí agrese* [online]. Brno [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <http://www.persefona.cz/source/pdf/N%C3%81SIL%C3%8D%20POD%20KONTROLOU.pdf>
9. Policie České Republiky. *Domácí násilí* [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/domaci-nasili-644841.aspx>
10. Skupinová terapie. *Násilí ve vztazích* [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.nasilivevztazich.cz/terapie/skupinova-terapie/>

Seznam grafů a tabulek

1. Graf č. 1, Jste muž nebo žena? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 31
2. Graf č. 2, Kolik je Vám let? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 32
3. Graf č. 3, Byl/a jste někdy svědkem násilného trestného činu? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 33
4. Graf č. 4, Jakého? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 34
5. Graf č. 5, Čin byl spáchán – Vlastní dotazníkové šetření, str. 35
6. Graf č. 6, Byl tento čin spáchán toutéž osobou jednou či opakovaně? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 36
7. Obrázek č. 1, Graf stíhaných osob podle věku a pohlaví na 100 000 obyvatel – Kriminální statistiky pro Anglii a Wales, str. 37
8. Graf č. 7, Stáří pachatele (přibližně) – Vlastní dotazníkové šetření, str. 37
9. Graf č. 8, Jednalo se o osobu blízkou či cizí? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 38
10. Graf č. 9, Byl/a jste někdy obětí násilného trestného činu? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 39
11. Graf č. 10, Jakého? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 40
12. Graf č. 11, Čin byl spáchán – Vlastní dotazníkové šetření, str. 41
13. Graf č. 12, Byl tento čin spáchán toutéž osobou jednou či opakovaně? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 42
14. Graf č. 13, Stáří pachatele (přibližně) – Vlastní dotazníkové šetření, str. 43
15. Graf č. 14, Jednalo se o osobu blízkou či cizí? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 43
16. Graf č. 15, Byl/a jste svědky šikany? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 44
17. Graf č. 16, Kde? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 45
18. Obrázek č. 2, Důvody šikany – Tematická zpráva České školní inspekce
19. Graf č. 17, Byl/a jste obětí šikany? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 46
20. Graf č. 18, Kde? – Vlastní dotazníkové šetření, str. 46
21. Tabulka č. 1, Svědci a bližší popis agresorů – Vlastní dotazníkové šetření, str. 49
22. Tabulka č. 2, Oběti a bližší popis agresorů – Vlastní dotazníkové šetření, str. 50